

LUNDS
UNIVERSITET

”Och harmen rann kraftigt till”

En jämförande studie av vad som sker
med en skönlitterär text som
återberättas till lättläst

Svenska, Språk- och litteraturcentrum

Handledare: Anna W. Gustafsson

Datum: 2016-05-30/31

Katarina Molander

Språkkonsultprogrammet

SVEK63 Examensarbete

Den här uppsatsen undersöker vad som händer med Vilhelm Mobergs roman *Utvandrarna* när den återberättas till en lättläst version. Återberättandet har skett på uppdrag av Lättläst förlag, som är en del av Myndigheten för Tillgängliga Medier (MTM). Syftet är att undersöka vilka ändringar som gjorts, vilka konsekvenser de ändringarna får för texten då den återberättas och huruvida Mobergs författarröst förs vidare i den lättlästa versionen. Jag undersöker de processer som är en del av den ideationella grammatiken inom systemisk-funktionell grammatik (SFL) och använder mig också av litteraturvetenskapliga undersökningsmetoder för att utröna huruvida de ändringar som gjorts går i linje med de krav som ställs på återberättandet till lättläst av en klassiker. Studien bygger på analys och närläsning av två utdrag från originalversionen av *Utvandrarna* samt deras motsvarighet i den lättlästa versionen. Resultatet diskuteras i förhållande till författarröst, återberättandets konsekvenser och ändringarnas natur. Undersökningen visar att även om grundberättelsen förs vidare och textmassan minskar blir inte texten nödvändigtvis lättare att förstå. Då känslor, tankar och andra abstraktioner tagits bort har det i vissa fall skapat en lässituation som kräver att läsaren har förkunskaper eller gör inferenser som inte krävts vid läsandet av originalversionen. Det strider direkt mot de normer Lättläst förlag satt upp gällande vad som ska utmärka lättläst skönlitteratur.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	4
1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	4
1.2 DISPOSITION	5
2 BAKGRUND	6
2.1 VAD ÄR LÄTTLÄST?	7
2.2 LÄTTLÄST FÖRLAG	9
3 TEORI OCH METOD	10
3.1 SFL OCH TRANSITIV ANALYS	10
3.2 LITTERATURVETENSKAPLIG BEGREPPSAPPARAT OCH METOD	11
3.3 ABSTRAKT OCH KONKRET	13
3.4 SFL OCH LITTERATURVETENSKAPLIG ANALYS SOM METOD FÖR ATT ANALYSERA LÄTTLÄST SKÖNLITTERATUR	13
3.5 URVAL	14
4 RESULTAT	15
4.1 KARL OSKAR OCH KRISTINA/ÉN TORR SOMMAR.....	15
4.2 KAPITEL 4/BRÖDERNA GÖR PLANER	22
4.3 LITTERÄR ANALYS MED NÄRLÄSNING OCH STILFIGURER.....	28
4.4 MEDVETANDESTRÖM.....	30
5 DISKUSSION	32
6.1 FRAMTIDA FORSKNING	36
KÄLLFÖRTECKNING	38
BILAGA (1)	39
(BILAGA 2)	41
(BILAGA 3)	42
(BILAGA 4)	45

1. Inledning

Ungefär 13% av Sveriges befolkning har läs- och skrivsvårigheter som innebär att de är i behov av så kallade lättlästa texter. Det gäller inte enbart samhällsinformation, utan också skönlitterära texter behöver anpassas och tillgängliggöras för dem som av olika anledningar har svårigheter att avkoda eller ta till sig textförmedlade budskap. Skönlitteratur får också anses som en viktig del av allmänbildningen. Det är också en njutning – ett intresse – man inte bör förvägras för att man har svårt att förstå eller avkoda texter. I Sverige finns flera förlag med syftet att sprida och tillgängliggöra lättläst skönlitteratur. Ett av dem är Lättläst förlag (hädanefter: LL).

Lättläst skönlitteratur hos LL är antingen en nyutgivning, det vill säga en ny roman från början skriven på lättläst svenska, eller en återberättad version av en förlaga. I den här uppsatsen intresserar jag mig för det senare, alltså de romaner som återberättats till lättläst svenska. Jag kommer att utgå från ett verk från LL förlags klassikerserie: *Utvandrarna* av Villhelm Moberg. Återberättade klassiker är intressanta att studera eftersom det, enligt Andreas Palmaer som är redaktör på förlaget, menar att det är viktigare att föra vidare författarens röst vid återberättandet av en klassiker än det är för en nyutgiven dito. LL arbetar på olika sätt med återberättelserna beroende på vilken typ av litteratur det är. Dels beroende på vilken nivå måltexten ska ligga på (lätt, lättare eller lättast) och dels beroende på om det är en klassiker eller en nyare bok som ska återberättas. Ett återberättande av en klassiker är mer styrt och kontrollerat än en återberättelse av en modern bok eftersom det bedöms viktigare att författarens stil och röst förs vidare i en klassiker än i en modern roman. I moderna romaner är det tillåtet att till exempel plocka bort händelser om de avviker från en rak kronologi medan detsamma inte nödvändigtvis gäller för en återberättad klassiker.

Jag kommer att titta på två utdrag ur Vilhelm Mobergs roman *Utvandrarna* och studera dem både i sin ursprungsform och som återberättad. Titeln är återberättad av Cecilia Davidsson och utgiven av LL-förlaget. *Utvandrarna* tillhör LL-förlagets klassikerserie och jag kommer därför att studera den utifrån de parametrar som gäller för återberättande av en klassiker.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att undersöka vad som sker med Vilhelm Mobergs *Utvandrarna* när den återberättas till lättläst. Fokus ligger på att utifrån en transitiv analys studera hur händelseförlopp återberättas och ändras för att passa en läsare i behov av lättläst. Utöver den transitiva analysen ämnar jag också analysera och diskutera hur texterna hanterar abstrakt och

konkret, samt vilka krav de olika texterna ställer på läsaren. Jag kommer också att undersöka hur Mobergs författarstil hanteras och förs vidare eller försvinner vid omarbetningen.

Mina frågeställningar är:

1. Vilka ändringar har gjorts för att anpassa *Utvandrarna* till en läsare i behov av lättläst?
2. Vilka konsekvenser får omarbetningen för de studerade utdragen innehåll?
3. Hur har Mobergs författarstil överförs till den lättlästa versionen?

1.2 Disposition

Efter inledning, syfte, frågeställning och disposition presenteras teori, metod och urval.

Därefter följer en presentation och analys av resultaten (se avsnitt 5). Under avsnitt 5.1 presenteras de resultat som framkommit vid analys av de första utdragen (se bilaga 1 och 2), det vill säga *Karl Oskar och Kristina* (originalversion) och *En torr sommar* (lättläst).

Utdragen förmedlar samma berättelse och skillnaden ligger således enbart i att den första utgör originalversionen och den andre den återberättade lättlästa versionen.

Under avsnitt 5.2 presenteras på liknande vis de resultat som framkommit vid analys av utdragen från bilaga 3 och 4: *Kapitel 4* (originalversion) och *Bröderna gör planer* (lättläst). Såväl avsnitt 5.1 som 5.2 baseras på den statistiska analysen av processer, vilka redogörs för med cirkeldiagram i början av vardera avsnitt.

Avsnitt 5.3 utgörs av en litterär analys med närläsning och stilfigurena asyndes och anaför som metod. Samtliga resultat presenteras i löpande text. De statistiska modellerna är att betrakta som stöd och överblick över fördelningen av processer.

2 Bakgrund

Lättläst förlag (LL) är en del av Myndigheten för tillgängliga medier (MTM)¹ och specialiserar sig på att ge ut skön- och facklitteratur på lättläst svenska, med såväl återberättelser av tidigare utgivna verk som nyutgivningar. Varje år ger förlaget ut ungefär 30 titlar, varav merparten är nyutgivningar. De har också gett ut en omfattande klassikerserie med återberättad klassisk skönlitteratur från såväl svenska som utländska författare, men de återberättar också nyutgivna romaner. Förlaget definierar och sammanfattar lättläst på sin hemsida och menar att en lättläst text utgår från läsaren och därför ska anpassas för hen. Den har också en tydlig röd tråd och griper tag i läsaren direkt. Läsaren ska inte behöva ha specifika förkunskaper och sammanhanget ska vara tydligt, till exempel genom sambandsmarkörer. Texten ska vara uppbyggd av vardagliga ord och korta rader, och formgivningen ska vara luftig och ha ett tydligt samspel mellan text och bild (Lättläst, 2016).

Förlaget har tre olika nivåer de delar in den utgivna litteraturen i. Varje roman återberättas enbart till en av de tre nivåerna:

- Lätt (3)
 - Tjockare kapitelböcker med längre meningar och ovanligare ord. Bisatser och bildspråk förekommer och handlingen kan hoppa i tid och rum. Det ges också utrymme för flertalet karaktärer.
- Lättare (2)
 - Handlingen är enkel och väldisponerad. Meningarna är korta och man använder kända ord och uttryck. De är också ofta illustrerade i någon mån (pocketböcker ofta undantagna).
- Lättast (1)
 - Berättelsen bärs av bilder. Lite text, enkla meningar, kortare rader och enkla ord. Handlingen utspelas i vardaglig miljö med få personer. De är alltid rikt illustrerade.

(Lättläst, 2016)

Samtliga böcker som återberättas godkänns av upphovspersonen innan arbetet påbörjas och även efter det att det avslutats. En del författare återberättar själv sina böcker medan andra

¹ <http://lattlast.se/ll-forlaget>

återberättas av andra författare eller kunniga. Varje bok granskas av flera personer för att säkerställa att huvudbudskapet är tydligt och går fram, vilket är något det läggs stor vikt vid. Det som i första hand förenklas och kortas ned är den så kallade kringinformationen, som till exempel tillbakablickar eller miljöbeskrivningar. Verkets innehåll och budskap styr vad som ses som kringinformation (möte med förlagschef och redaktör 2016-02-23).

2.1 Vad är lättläst?

I den här uppsatsen undersöker jag hur det lättlästa mediet tar sig uttryck i skönlitteratur. Men vad är lättläst, och vem är det egentligen till för?

Enligt Ingvar Lundberg och Monica Reichenberg, som skrivit *Vad är lättläst?* (2008, 2009. Specialpedagogiska skolmyndigheten) är lättlästa texter inte särskilt långa, de har ett personligt tilltal ("författarröst") och utgörs av omväxlande långa och korta meningar och praktiska exempel. De har också en röd tråd, det vill säga de skapar tydliga orsakssamband, till exempel genom användandet av konnektiver, och man undviker abstraktioner, passiver, långa substantiv och främmande ord (Lundberg & Reichenberg 2008, 2009, s.8). En annan vanlig åtgärd är frasanpassat radfall vilket innebär att man kortar raderna så att de rymmer en eller ett par fraser, till exempel:

Karl Oskar stannade uppe på kvällen
och väntade på sin bror.
Vid midnatt knackade Robert på fönstret
och blev insläppt.

(Davidsson, bilaga 4)

Lättlästa texter syftar till att göra information tillgänglig för personer som av olika skäl har svårigheter att läsa eller tillgodogöra sig information från texter. Lättläst förlag, som är en del av Myndigheter för Tillgängliga Medier (MTM), riktar sig framförallt till personer som:

- har dyslexi eller andra läs- och skrivsvårigheter, till exempel språkstörning
- är nya i Sverige, så kallade nysvenskar
- har en intellektuell funktionsnedsättning
- har afasi, demens etc.
- är ovana läsare
- är barndomsdöva
- samt andra grupper som av olika skäl har svårt att läsa

(Lättläst förlag, Om lättläst)

Lundberg och Reichenberg tillägger till listan personer med någon form av neuropsykiatrisk störning (NPF, till exempel ADHD och Aspergers syndrom), personer med låg utbildning eller bristande läserfarenhet och personer med motoriska och perceptuella svårigheter (Lundberg & Reichenberg, s.15).

Beroende på vilken typ av problematik läsaren har föreligger också olika svårigheter vid läsande. Begreppet lättläst är ett övergripande begrepp som inte riktar sig till en specifik mottagare, och det är stor skillnad på de problem varje individ har vid läsning. Personer med koncentrationssvårigheter som ADHD har till exempel ofta inga problem med avkodning av texter utan deras problem ligger framförallt i svårigheten att koncentrera sig tillräckligt länge för att kunna ta till sig det som står i texten (Lundberg & Reichenberg 2008, 2009, s.18). Andra personer, till exempel dyslektiker, har istället problem med själva avkodningen av en text, och då redan vid avkodningen av bokstäver. Personer med NPF² kan ha svårt för social kognition, det vill säga att till exempel sätta sig in i en karaktärs känsloliv och personlighet, vilket ju är en stor del av att läsa skönlitteratur. De kan ha lätt för att förstå instruktioner och informationsmaterial, men desto svårare för att ta till sig skönlitterära texter som ställer andra krav på läsaren (Lundberg & Reichenberg 2008, 2009, s.19). För personer med NPF är det viktigt att den skönlitterära texten har ett logiskt händelseförlopp med rak kronologi och är spännande utan att kräva inlevelse i karaktärernas tankar och känsloliv (Lundberg & Reichenberg, 2008, 2009, s.19).

Nysvenskar har enligt Lundberg och Reichenberg ofta ringa svårigheter att avkoda bokstäver och ord (Lundberg & Reichenberg 2008, 2009, s.25). För dem ligger svårigheten snarare i ordförståelse och meningsbyggnad, men också i abstrakt språk som till exempel ordspråk eller idiom. Huruvida lättläst egentligen passar denna grupp är forskare oense om och medan somliga menar att det är en god introduktion till skriven svenska menar andra att det skapar onödiga hinder eftersom personerna inte kommer att komma i kontakt med den här typen av texter i samhället (Lundberg & Reichenberg, 2008, 2009, s.25).

² NPF, neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, är ett samlingsbegrepp för olika diagnoser som påverkar hjärnans funktion och arbetsprocess. Inom begreppet NPF ryms bland annat ADHD, Aspergers och språkstörning (<http://attention-riks.se/npf/om-npf/>)

Eftersom personer med någon form av läsproblematik inte är en homogen grupp (personer med dyslexi kan till exempel ha ytterligare problematik, till exempel ADHD eller vara nysvenskar), går det inte att mekaniskt skapa texter som passar var och en av de olika typerna (Lundberg & Reichenberg, 2008, 2009, s.26). Läsning handlar om mer än enbart avkodande av en text: det ställer också krav på läsaren i form av förförståelse, möjlighet att göra egna tolkningar och inferenser och att skapa en mental föreställningsvärld som texten kan upplevas och tolkas i. Just den mentala föreställningsvärlden är mycket viktig då man läser skönlitteratur, och en lättläst skönlitterär text måste inte enbart föra vidare handling och information utan också förmedla en känsla. Det är framförallt viktigt när det gäller klassisk skönlitteratur som kräver att författarens röst förs vidare, eftersom det inte enbart är en berättelse utan också ett kulturellt arv.

2.2 Lättläst förlag

Andreas Palmaer, redaktör på Lättläst förlag, betonar att det är viktigt att framföra att deras utgivningar av återberättad skönlitteratur är just återberättanden (telefonintervju, 2016-04-22). Det betyder att de återberättade böckerna inte är en direkt omskrivning av förlagan med varje kapitel intakt, utan snarare en återberättelse av hela romanen. Således åligger det återberättaren att överföra romanens ”essens” och författarens röst (språk, stilistik etc.). Det är framförallt viktigt när det gäller återberättande av en klassisk roman, som till exempel *Utvandrarna* av Vilhelm Moberg. Jag återkommer till hur den litterära stilistiken tar sig uttryck i romanen under rubrik 6. Palmaer säger också att en klassisk roman har högre krav på sig än en nyare roman som ännu inte uppnått klassikerstatus.

Återberättaren är alltså friare i återberättandet av en nyutgiven roman än hen är vid återberättandet av en klassiker. Det beror bland annat på att en del scener anses utgöra en fundamental del av romanens uttryck, varför de inte kan strykas. Sådana scener måste, för klassiker, också ligga i samma ordning som i originalet även om det innebär att kronologin inte längre är rak. Vid återberättande av en nyutgiven bok kan viktiga scener placeras på andra ställen i boken för att en rak och logisk kronologi ska skapas, men så är alltså generellt inte fallet för en klassiker (Palmaer, telefonintervju, 2016-04-22). Vid återberättande av en klassiker är det också, enligt Palmaer, viktigt att författarens röst förs vidare. Med författarens röst avses de språkliga och/eller stilistiska drag som anses utmärkande för en specifik författare. I Vilhelm Mobergs fall handlar det till exempel om stildraget att förmedla talad dialog med småländsk stavning.

3 Teori och metod

Både begreppet lättläst, romanen *Utvandrarna* och systemisk-funktionell grammatik (SFL) är områden som är grundligt studerade, och det finns också en hel del forskning om hur SFL kan tillämpas vid analys av skönlitterära texter och litteraturvetenskapliga studier som jämför lättläst skönlitteratur med förlagan. Men att använda SFL för att studera, analysera och jämföra lättlästa romaner och deras förlagor är ännu relativt outforskat. Överlag är forskning om skönlitteratur som omarbetats till lättläst ett relativt litet område, även om det förekommer. Det är framförallt litteraturvetare som intresserat sig för jämförandet av romaner i ursprungsversion och lättläst version, medan lättläst som teori och praktik studeras av språkvetare. En liknande undersökning har vid tillkomsten av uppsatsen inte genomförts.

Nedan presenteras den teori som utgör grunden för den här uppsatsens tillkomst.

3.1 SFL och transitiv analys

Den transitiva analys som används i uppsatsen utgår från den presenterad av Holmberg & Karlsson (2013). Holmberg & Karlsson definierar systemisk-funktionell grammatik (hädanefter: SFL) som en grammatik som utgår från betydelse och funktion istället för form och som ser kontext och språkbruk som grunden för hela grammatiken. De ser också grammatiken som betydelseskäpare i sig själv – den ger inte bara uttryck för betydelse (Holmberg & Karlsson 2013, s.10).

I den här uppsatsen fokuserar jag på texters transitivitet, som är en del av den ideationella grammatiken. Den ideationella grammatiken utgår från hur vi med hjälp av våra erfarenheter beskriver världen omkring oss (Holmberg & Karlsson 2013, s.73). Det gör vi genom att uttrycka vad som händer eller hur något är, men också genom att identifiera deltagare. Transitivitetsanalys utgår från processer, dvs det att någonting sker. Holmberg & Karlsson redogör för fyra processer: materiell (att göra, till exempel *sparka*), relationell (att vara, till exempel *är*), mental (att uppleva, till exempel *känna*) och verbal (att säga, till exempel *berätta*) (Holmberg & Karlsson 2013, s.80-102). Därtill kommer deltagare, som skiljer sig åt beroende på vilken process de tillhör, och omständigheter, som vanligen beskriver när, var, hur eller varför något sker (Holmberg & Karlsson 2013, s.103).

Min uppsats kommer enbart att utgå från en analys av de processer som förekommer i texten, och inbegriper alltså inte deltagare eller omständigheter utifrån ett systemiskt-funktionellt perspektiv. Avgränsningen har gjorts av omfångsskäl då en fullständig transitiv analys skulle uppta en för stor del av uppsatsen för att syftet med uppsatsen skulle kunna uppnås tillfredsställande. Istället för att diskutera omständigheter kommer jag att använda mig

av begreppet *kringinformation*. Den avgränsningen har gjorts baserat på att även om merparten av alla omständigheter är kringinformation är inte all kringinformation omständigheter. Kringinformation fungerar också som ett samlat begrepp för all typ av information som plockats bort – även då större textsjök än SFLs definition av omständigheter är aktuella.

Utöver den transitiva analysen kommer jag också att studera vad som händer då processer som typiskt tillhör en processtyp realiserar en annan betydelse. Det kan till exempel röra sig om en materiell process som används som en mental process för att skapa effekt, distans eller närhet. Ett typexempel på en sådan konstruktion är uppsatsens titel: ”Och harmen rann kraftigt till”. *Rann* är en typiskt materiell process vars betydelse i sammanhanget realiseras som mental eftersom det inte är något som fysiskt rinner. Holmberg & Karlsson diskuterar detta fenomen (Holmberg & Karlsson, 2013, s.88) och menar att växlandet mellan mentala och materiella processer kan leda till att läsaren tydligare upplever att hen får ta del av den upplevande karaktärens perspektiv. Vidare menar Holmberg & Karlsson att dessa typer av processer kan betecknas som gränsfall (2013, s.88), och att processtillhörigheten kan variera beroende på vilken betydelse som realiseras.

I uppsatsen har jag valt att utgå från verbens typiska processtillhörighet och alltså inte bedöma varje enskilt fall utifrån den realiserade betydelsen: typiskt materiella processer – till exempel *rinna* – betecknas som materiella processer även om den realiserade betydelsen antyder att det är en mental process. Det valet har gjorts för att diskussionen kring processerna och deras betydelse för texten tydligare ska kunna centreras kring fenomenet, men också för att de två versionerna av *Utvandrarna* behandlar processer på olika sätt. Därför är det intressant att inte enbart studera vad som förändrats versionerna emellan, utan också vilken betydelse det får för textens presentation och hur den uppfattas av läsaren.

3.2 Litteraturvetenskaplig begreppsapparat och metod

Utöver en analys av processerna i de olika utdragen kommer jag också att använda mig av tre litteraturvetenskapliga stilfigurer samt metoden *närläsning* för att beskriva, diskutera och analysera texten och framförallt för att resonera kring föföfattarrösten och den föföfattarstil Vilhelm Moberg använder sig av. Stilfigurerna är *asyndes*, *anafor* och *medvetandeström*.

Asyndes innebär att huvudsatser radas efter varandra och endast åtskiljs med kommatecken. *Asyndes* kan användas för att skapa en effekt och/eller en rytm i texten (Språkriktighetsboken 2005, s.334), till exempel för att skapa intrycket av hastiga

förändringar eller händelseförlopp. Asyndes är detsamma som satsradning, men av hänsyn till litteraturvetenskaplig terminologi kommer termen *asyndes* att användas i den här uppsatsen.

Anaforer tillhör gruppen talfigurer, vars främsta syfte är att skapa mönsterbildning. Anaforer yttrar sig som upprepande av ett och samma ord i början på flera på varandra följande meningar eller satser. Anaforen kan, liksom asyndesen, användas för att skapa en rytmisk effekt, men också för att befästa eller trycka på ett budskap (Bøggild 2012:112). Det klassiska uttrycket *jag kom, jag såg, jag segrade* är ett gott exempel på både asyndes och anafor och hur de kan användas tillsammans.

Medvetandeström (även *stream-of-consciousness*), är en litterär stil som kännetecknas av att den förmedlar karaktärens mentala tal och tankar utan att förtälja dem i dialog. Till skillnad från asyndes och anafor som utgår från formen utgår medvetandeströmmen från innehållet eftersom den inte har en fast form utan kan uttryckas på olika sätt. Användandet av medvetandeström skapar en känsla av intimitet och närhet och upprättar en relation mellan läsare och karaktär som kan beskrivas som medlevande. Fenomenet skapar ett samspel mellan etos och patos och tjänar dels till att göra karaktären mer levande och trovärdig och dels till att väcka känslor hos läsaren. Genom medlevandet tillåts läsaren ta del av karaktärens inre persona, vilket skapar närhet (Møller 2012:57-58). Medvetandeström som litterärt stilgrepp har stora likheter med dagboksromanen, med skillnaden att medvetandeströmmen inte sällan förmedlas i tredje person med en extern heterodiegetisk berättare. En extern heterodiegetisk berättare står utanför romanen och förmedlar berättelsen i tredje person, och har fördelen att kunna nå ner i och sätta ord på de delar av en karaktärs mentala liv hen själv inte kan förmedla (Møller 2012:57).

Närläsning innebär att ett verk studeras ingående och enbart i förhållande till sig själv utan att ta hänsyn till intertextualitet och biografiska eller sociologiska aspekter. Närläsning är utgångspunkten för *nykritiken*, en litteraturvetenskaplig metod som växte fram i den amerikanska södern under 1920-talet. Nykritiken är besläktad med *formalismen*, vilken utgår från sinneslära och fokuserar på *främmandegöring* (även *ostranenie*). Formalister menar att världen är automatiserad och att det vi ser är vår förväntan på världen. Konstens främsta uppgift är att främmandegöra världen för att framställa ting på ett nytt och främmande sätt (Kjaeldgaard et. al 2012:450). Nykritikens litterära analys grundas i föreställningen om det autonoma litterära verket (2012:451). Även om nykritiken under 1960-talet fick stå åt sidan för andra litteraturvetenskapliga metoder har närläsning som metod förts vidare och används ofta vid studerandet av litterära texter (2012:451).

Vid närläsning studeras texten ur ett nykritiskt perspektiv och metoden fokuserar främst på relationen mellan vad som faktiskt står och hur det framställs. Det är alltså relationen mellan textens idé och dess form som är intressant (Delahoyde, 2016-06-04). Närläsning tillsammans med SFL fungerar väl så till vida att de båda intresserar sig för de betydelser som faktiskt realiserar och skapas i texten. Metoden är passande vid jämförandet av ett och samma verk i olika versioner då hänsyn inte behövs tas till sociologiska eller historiska aspekter, vilket ju är fallet för denna uppsats. Inom uppsatsen ryms dock intertextualitet, även om dess uttryck får sägas vara begränsat. Intertextualitet tar sig uttryck på så sätt att det är två verk som studeras och jämförs, men då de representerar samma verk (*Utvandrarna*) är intertextualiteten i det här fallet rent språklig i sitt uttryck. Således finns det för uppsatsen inget behov av att ta hänsyn till sociologiska och historiska aspekter av texterna. Utdragen studeras som egna enheter åtskilda från omvärlden.

3.3 Abstrakt och konkret

Som utgångspunkt för att studera vad som händer med en text när den återberättas till en lättläst version har jag valt att undersöka relationen mellan abstrakt och konkret i de olika utdragen. Med begreppet *abstrakt* åsyftas sådant som sker i en abstrakt dimension, i känslor, tankar eller för att beskriva omgivningar i mer målande ordalag. Hit hör också liknelser, metaforer etcetera som samlas under begreppet abstrakt. De analyseras inte var för sig eftersom deras uttryck är abstrakt och en uttömmande indelning av samtliga abstrakta konstruktioner inte är relevant för uppsatsens analys eller frågeställning.

Konkret innebär inte enbart att det som uttrycks är fysiskt kännbart utan också att det uttrycker något tydligt och på ett igenkännbart sätt. Således kan mentala processer passera som konkreta trots att de sker i den mentala världen, medan det omvända kan komma att gälla för materiella processer.

3.4 SFL och litteraturvetenskaplig analys som metod för att analysera lättläst skönlitteratur

Uppsatsen utgår från en kombinerad SFL och litteraturvetenskaplig analys, vilken tjänar syftet att så heltäckande som möjligt analysera de skillnader som uppkommit då Vilhelm Mobergs roman *Utvandrarna* återberättats till lättläst. Processanalysen, som är den del som plockats från den systemisk-funktionella grammatiken, är en rent statistisk modell vars betydelse för den färdiga texten förvisso är viktigt, men också kan medföra diskrepanser. Som nämnt utgår uppsatsen från processernas typbetydelse, varför en processanalys också innebär att det kan

uppkomma skillnader mellan typbetydelsen och den betydelse som faktiskt realiseras. Ett exempel på det är de tidigare nämnda fall då materiella processer kan agera som mentala processer (se avsnitt 3.1). I sådant fall säger de statistiska uträkningar uppsatsen till viss del bygger på inte nödvändigtvis något konkret om verket som sådant och vilken/vilka betydelser som realiseras i texterna.

I *Systemic Functional Linguistics and Literary Analysis* påpekar Nina Nørgaard att ett alltför stort fokus på statistiska uträkningar kan leda till att den som analyserar frångår tolkning (Nørgaard, 2003, s.86-87). En analys enbart baserad på statistik kan eventuellt resultera i att det betydelsemässiga i texten missas, vilket till exempel kan tänkas vara fallet om processanalysen utgår från typbetydelse istället för den realiserade betydelsen hos processerna. Jag har i uppsatsen garderat mig mot en sådan fallgrop genom att plocka in närläsning som litteraturvetenskaplig metod, vilken som nämnt precis som SFL intresserar sig för hur betydelse realiseras i texter.

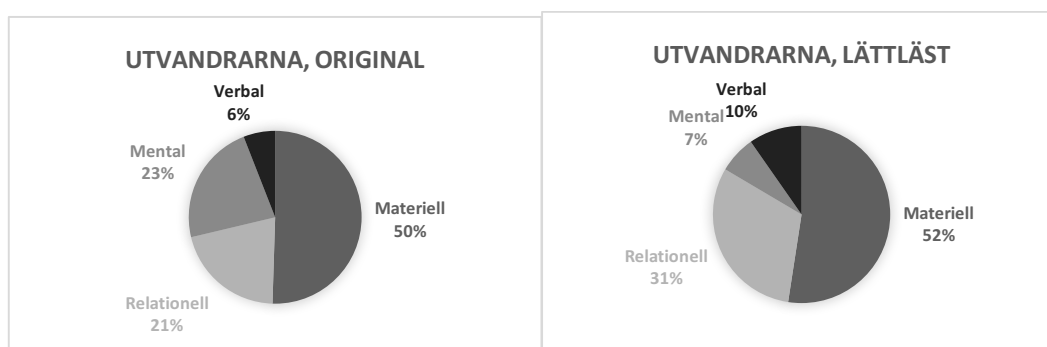
3.5 Urval

Urvalet av material för uppsatsen har delvis gjorts baserat på Nørgaard, som menar att det är viktigt att välja ut betydande passager för att kunna göra en god analys (Nørgaard, 2003, s.225). Dels skulle en analys av hela *Utvandrarna* inte rymmas inom ramen för den här uppsatsen och dels är det på grund av det begränsade omfånget viktigt att välja scener som är viktiga för berättelsen. Eftersom den lättlästa versionen av *Utvandrarna* inte innehåller hela berättelsen utan är kortad så att huvudbudskap och den huvudsakliga berättelsen förs fram är det också viktigt att urvalen finns med i både originalversionen och den lättlästa versionen.

De valda utdragen representerar två för *Utvandrarna* viktiga scener och således torde de förtälja mycket om Mobergs författarskap och stil, vilket i sin tur torde ge ett större utrymme och större möjlighet för tolkning och analys. I övrigt är utdragen slumpmässigt utvalda så till vida att de valts ut innan någon form av analys gjorts. Detta för att undvika att urvalet gjorts för att passa analysen.

4 Resultat

4.1 Karl Oskar och Kristina/En torr sommar

Modell 1. Procentuella andelar materiella, mentala, relationella och verbala processer i utdrag från bilaga 1&2: *Karl Oskar och Kristina* (Moberg) och *En torr sommar* (Davidsson).

Utdraget i bilaga 1&2 – Karl Oskar och Kristina i originaltexten och motsvarande text, *En torr sommar*, från den återberättade lättlästa versionen – uppvisar flera intressanta skillnader mellan originaltexten och den lättlästa motsvarigheten. Även om de materiella processerna rent procentuellt inte skiljer sig åt nämnvärt (50% av processerna i originaltexten respektive 52% i den återberättade versionen) har det hänt mycket gällande övriga processer. Holmberg och Karlsson (2013:88) menar att mentala processer är vanliga i skönlitterära texter eftersom de låter läsaren få ”en större inblick i romanpersonens personlighet” då de mentala processerna behandlar tänkande. Det tydliggörs i tabellen för originaltexten ovan, då 23% av originaltextens processer utgörs av just mentala processer. I den återberättade lättlästa versionen av texten utgör dock mentala processer endast 7% av processerna, en minskning med 16 procentenheter. Det betyder dock inte, menar Holmberg och Karlsson (2013:88), att det inte förs vidare känslo- eller sinnesintryck: genom att växla mellan mentala och materiella processer kan sinnesintryck och känslor föras vidare, trots att processen i sig inte är mental. Även de relationella processerna, som ökat med tio procentenheter mellan originaltexten (21%) och den återberättade texten (31%), kan bidra med känslo- och sinnesförmimmelser. För att tydligare se hur ovanstående resultat tar sig uttryck i texten följer nedan två kortare utdrag från bilaga 1 och 2. Det första är från originaltexten. Processerna är understrukna.

- (1) Han gick och räfsade, missbelåten och bitter: I fjol var det våtår, och höet ruttnade i bredorna eller flöt bort med vattenfloden. I år var det torrväder, och höet brändes ner. Vilket var bäst för en bonde, vilket skulle han föredraga?

(Moberg)

- (2) Han var besviken och bitter.
I fjol var det för blött. Då ruttnade höet.
I år var det för torrt, och höet brändes ner av solen.
Herrens väder var antingen för vått eller för torrt.

(Davidsson)

Moberg som författare är inte uppenbart krånglig. Han använder sig gärna av materiella och relationella processer, som syns i utdrag (1) ovan. *Räfsade*, *ruttnade* och *brändes* är konkreta och tydliga ord som beskriver ett händelseförlopp. Två av dessa verb (*ruttnade* och *brändes*), liksom den trefaldigt upprepade relationella processen *var* har förts vidare till den återberättade lättlästa versionen, som syns i utdrag (2) ovan. ”Brändes” har dessutom fått stå kvar i sin passiva form, dock med tillagd agent (”av solen”) som för att förtydliga orsaken till att höet förstörts även detta år. Holmberg och Karlsson påpekar att de materiella processerna kan konkretisera en text, och att dessa ofta hänger ihop med en berättande struktur (2013, s.113). I utdrag (1) driver den andra materiella processen, *räfsade*, historien framåt på så sätt att den uttrycker det som sker i realtid: det som följer är reflektioner. Dessa uttrycks i såväl originaltexten som den återberättade versionen med den relationella processen *var*, som Holmberg och Karlsson menar är mer sammanknutet med abstrakt och opersonligt språkbruk (2013, s.113) och i utdragen ovan beskriver den egentligen endast hur saker och ting förhåller sig. *Var* beskriver i ovanstående utdrag (1) samma företeelse som i utdrag (2) – det som skiljer de två från varandra är istället ordval och uttryckssätt. *I bredorna* och *med vattenfloden* ger så kallad kringinformation, det vill säga information som inte i sig är relevant för att handlingen ska föras framåt. Det går också att argumentera för att användandet av relationella processer i den lättlästa versionen per se inte försvårar eller gör texten mer abstrakt: *var* tycks ligga någonstans mellan en materiell och relationell process och beskriver ett tillstånd snarare än en relation.

I utdrag (1) är de två första relationella processerna *identifierande*, medan den andra är en *attributiv relationell process* som uttrycker att det finns mer än ett möjligt kännetecken. De identifierande relationella processerna uttrycker således ett tillstånd, vilket – trots att processen är relationell – inte gör texten abstrakt utan snarare konkretiserar den. På motsatt vis leder dock det tredje *var*, som ju är en attributiv relationell process, till att läsaren bjuds in i texten och nästan ombeds att besvara frågan. Eftersom det rör sig om en retorisk fråga (det finns inget bra svar) leder *var* i det här fallet till att texten görs mer abstrakt. I utdrag (2) har den retoriska frågan plockats bort och ersatts av ett påstående: ”Herrens väder var antingen

för vått eller torrt”. Dessutom är den attributiva relationella processen utbytt mot en identifierande dito, vilket förmedlar ett konkret konstaterande istället för en abstrakt retorisk fråga. I övrigt har de två identifierande relationella processerna från utdrag (1) bibehållits även i utdrag (2), och istället har kringinformation som inte är direkt viktig för budskapet plockats bort.

Som nämnt inleds utdrag (1) med den materiella processen *räfsade*. Den processen finns inte med i motsvarande utdrag från den lättlästa versionen (2), kanske för att det inte anses relevant för att föra historien som sådan framåt. Notisen om Karl Oskars arbete tillägger snarare en nivå till det bildliga uttrycket i stycket. Karl Oskars funderingar över vädret och vilket av torka och blöta som egentligen är att föredra för en bonde förankras och konkretiseras snarast av att läsaren får veta vad Karl Oskar fysiskt gör *under tiden* hans tankar delges läsaren. På så sätt går det också att argumentera för att bortplockandet av det, vid första anblick, relativt oväsentliga *räfsade* faktiskt ökar styckets abstraktionsnivå snarare än konkretiserar det, vilket ju är ett uttalat syfte med återberättande till lättläst.

Utdrag (2) föregås av följande:

- (3) Karl Oskar sa till Kristina:
- Ä detta hö eller katthår? Ä då värt vårt arbete?
(Davidsson)

Som syns i bilagorna 1 och 2 har det här skett en förskjutning i händelseförloppet.

Ovanstående utbyte mellan Karl Oskar och Kristina sker i den lättlästa versionen *innan* Karl Oskar frågar sig om han ska föredra blötväder eller torka medan det i originalversionen dyker upp efter:

- (4) I år kom det ingen annan blöta i Karl Oskars åkrar än hans egen svett. Herrens väderlek var antingen för våt eller för torr. Vad hjälpte det då att kröka rygg och släpa och sträva? Herrens väderlek gjorde allting om intet för honom, lät all hans möda förspillas.
- Allt ä Herrans väderleks skull!
Kristina stannade sin räfsa och såg allvarsamt på honom:
- Missbruka int', Kal Oskar"
- Men ä detta hö eller katthår? Ä då vårt arbete?
(Moberg)

Förutom att det första stycket i utdrag (4) komprimerats till en mening i utdrag (2) ("Herrens väder var antingen för vått eller för torrt") har alltså handlingen kastats om. Det får konsekvenser för den lättlästa texten eftersom betydelsen kan tolkas annorlunda: i den

lättlästa versionen får händelseföljden det att framstå som att yttrandet ("Ä detta hö eller katthår [...]") är det som gör Karl Oskar besviken och bitter, medan det i originalversionen snarast är det omvända. I originalversionen är det istället Karl Oskars tankar och missnöje som leder honom till att fråga Kristina om allt slit egentligen är värt det. Det är också yttrandet – det att uttala frustrationen högt – som får Karl Oskar att, som Kristina uttrycker det, smäda Gud:

- (5) Och harmen rann kraftigt till i Karl Oskar. Han tog en liten hösupp på sin räfsa och slungade den högt i vädret, i det han ropade uppåt:
- Har du taet dä annra höet, så kan du ta detta också! Kristina skrek till, förfärad: Han hade ropat till himmelens och jordens herre.
Hustruns ögon följde hösuppen som om hon trott att den skulle sväva ända upp till skyarna. Men stråna kom inte högt över jorden, de skildes från varandra av vinden och spridda över ängen föll de sakta ned på marken igen. Ingen däruppe i himlen ville ta emot höet.
 - Kal Oska! Du smädade Gud!

(Moberg)

Även här har återberättaren av den lättlästa versionen kastat om och förkortat i handlingen. Samma stycke ser i den lättlästa versionen något annorlunda ut:

- (6) "Karl Oskar tog litet hö på sin räfsa och kastade upp det i luften.
Han vände ansiktet mot himlen och ropade:
- Har du tatt dä andra höet, så kan du ta detta också!

Kristina skrek till, förfärad.
- Kal Oska! Må Gud förlåta dej!"

(Davidsson)

Utdraget visar det första riktiga mötet med vidden av Kristinas fromhet, och det är också här hennes rädsla för Herren blir tydlig. Det är därför intressant att läsaren av den lättlästa versionen fråntas Kristinas perspektiv i ovanstående utdrag (6). Kristinas tankar i utdrag (5) är inte viktiga rent betydelsemässigt – de är så kallad kringinformation som inte per se för berättelsen framåt. Men tankarna visar också på en viktig del av Kristinas tro på Guds makt: höet representerar snarast Kristinas tro – eller Guds nåd – och när Hans vilja ifrågasätts och kastas tillbaka till Honom söndras också Guds nåd och singlar söndrat tillbaka till den som vågar ifrågasätta Honom och Hans makt och vilja. Att ifrågasätta och smäda Gud

representerar för Kristina början till ett fördärv. Det uttrycks senare, i en del av boken som inte undersöks i den här uppsatsen, då Kristina sammankopplar Karl Oskars handling med att blixten slår ned i ladan (som brinner upp). Karl Oskars smädande och ifrågasättande av Herren får direkta konsekvenser och är för Kristina ett starkt bevis för Guds makt och de straff han utdelar till dem som inte dyrkar honom. Kristinas tankebanor förtydligas i utdrag (7) nedan:

- (7) Kristina stod vit i kinderna och med händerna hårt knutna om räfsans skaft. Hennes make kastade deras hö tillbaka till Honom i höjden, därför att han inte var nöjd. Vad tog han sig till? hur tordes han? Fruktade han inte längre sin Skapare? Han visste väl att Gud aldrig lät gäcka sig? Och hon såg förskrämd uppåt mot himlen som om hon väntat att den djärve och förmätne genast skulle få sitt straff.

(Moberg)

I motsvarande utdrag från den lättlästa versionen framgår inte Kristinas vördnad och fruktan för sin Skapare lika tydligt:

- (8) Kristina var vit om kinderna.
Hon höll hårt i räfsans skaft.
Hennes make kastade deras hö tillbaka till Gud i höjden,
för att han inte var nöjd.
Vad tog han sig till? Hur vågade han?

(Davidsson)

Genom att plocka bort delar av stycket ställer återberättaren genast krav på läsaren och hans möjligheter att göra inferenser: läsaren förväntas på förhand veta att Gud inte låter sig smädas och att man ska frukta Hans makt. Detsamma gäller i utdrag (5) och (6): i utdrag (5) står det uttryckligen att Karl Oskar är vredgad ("harmen rann kraftigt till") och därigenom förstår läsaren att han kastar upp höet mot himlen i vredesmod. Det har plockats bort i den lättlästa versionen, och således krävs återigen en inferens av läsaren: Karl Oskars sinnesstämning delges förvisso i utdrag (2), men är inte direkt kopplat till det som sker i utdrag (6). Det åligger alltså läsaren att förstå att det är besvikelsen och bitterheten (= ilskan) som får Karl Oskar att ifrågasätta Guds vilja. Holmberg och Karlsson (s.88) konstaterar att det inte är ovanligt att skönlitterära författare använder materiella processer även för att beskriva mentala dito. Det blir tydligt i utdrag (5), där det står "Och harmen rann kraftigt till i Karl Oskar", i betydelsen att Karl Oskar blev vredgad (och därigenom kastar upp hö mot himlen). *Rann* är en materiell process som här används som vore den mental. Holmberg och Karlsson menar vidare (s.88) att fenomenet kan "förstärka intrycket av att man intagit en viss

romanfigurers perspektiv”. Det förstärker också bilden av att det är en stegrande process: istället för att uttrycka det som att Karl Oskar blev vredgad (vilket förmedlar en känsla av att Karl Oskar plötsligt – direkt – blev arg) förmedlar *rann* snarare att det gradvis – om än under en väldigt kort period – ökar i styrka. Den typen av bildspråk går förlorat i den lättlästa versionen. Lundberg & Reichenberg framhärdar att man i lättlästa texter bör undvika främmande ord, och till den skaran torde uttryck som *rinna till* i bildlig betydelse höra.

På samma sätt som vreden uppkommer hastigt i Karl Oskar, dör den också ut fort. Så fort Kristina uttryckt sin förfäran inser han att det han gjort var fel och att det kan få konsekvenser. Samtidigt uttrycks hans bestörtning över att Gud själv inte uppfyllt det han lovar: Karl Oskar arbetar hårt, och för det ska han få mat. Det står i Bibeln.

- (9) Karl Oskar svarade inte. Tyst började han räfsa ihop en ny höbreda. Han hade nog fått lära sig Guds bud och visste att Herren inte lät gäcka sig, och han kände ett litet styng i bröstet. Han hade överilat sig, det där med hösudden kunde ha varit ogjort, de där orden kunde ha varit osagda.

Bibelns klara ord löd, att människorna på jorden skulle äta sitt bröd i sitt anletes svett, och han begärde inte bättre än att få göra det. Men när han släppte till svetten, så villde han också i gengäld ha brödet; han kunde inte tycka att det var för mycket begärt att det skulle ske honom efter Guds egna ord.

(Moberg)

Detsamma uttrycks i den lättlästa versionen av utdrag (9):

- (10) Karl Oskar var tyst. Han fortsatte att räfsa. Han visste att man inte skulle sätta sig upp mot Herren. Han borde inte ha kastat upp höet på det där viset, och han borde inte ha sagt de där orden.

I Bibeln stod att människorna måste arbeta hårt för att få äta sitt bröd.

Karl Oskar arbetade och svettades gärna, bara han fick bröd att äta. Men nu fick han ingenting.

(Davidsson)

Genom att exkludera så mycket av Kristinas tankar och samtidigt behålla en stor del av Karl Oskars skapas det i den lättlästa versionen en större distans mellan Kristina och läsaren än mellan Karl Oskar och läsaren. Karl Oskar tilldelas huvudrollen vilket, beroende på läsproblematik, förvisso öppnar upp för en mer logisk kronologi där romanen följer Karl

Oskar – men det ger också Kristina, som i Mobergs verk i det närmaste har en huvudroll, en biroll som reagerar på Karl Oskar snarare än agerar på egen hand.

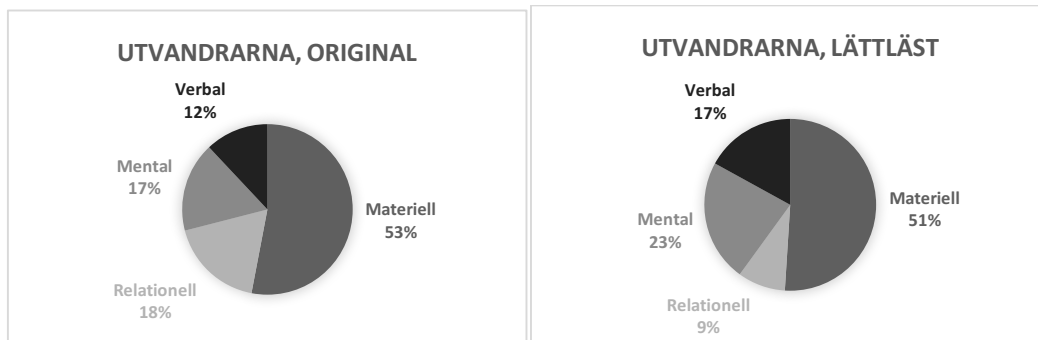
I *Systematic Functional Linguistics and Literary Analysis* presenterar Nørgaard resultat från Chris Kennedys *Grammar and its Use in Literary Analysis* (Kennedy 1982:85-86) där det redogörs för hur en förflyttning av fokus från en aktör i en materiell process till hens sinnen är ett sätt att distansera karaktären från processen (Nørgaard 2003:83). Det sker i utdrag (5) där Moberg skriver: ”Hustruns ögon följde [...]”. Moberg har alltså distanserat Kristina från händelsen genom att överföra den materiella processen *följde* till ett sinne: det är Kristina som följer höstråna, men endast sekundärt. Det skapar en känsla av att stå utanför karaktären och se på henne när hon gör något, trots att det är Kristinas handling som är i fokus. Kristina *uppfattar* snarare än *agerar*, vilket ger henne en passiv roll i stycket och sedermera också skapar distans till karaktären Kristina.

Vad gäller processtyper utgörs merparten i utdrag (9) av mentala processer (42%), tätt följt av materiella (32%) samt några relationella (16%) och verbala (10%). I utdrag (10) utgörs istället merparten av dem av materiella processer (ca 59%) med 29% mentala processer och vardera drygt 5% relationella och verbala processer. Det råder alltså stor skillnad mellan mängden mentala processer i originaltexten och den lättlästa versionen. Mycket av det är precis som tidigare kringinformation som plockats bort; till exempel har meningen ”Han hade nog fått lära sig Guds bud och visste att Herren inte lät gäcka sig, och han kände ett litet styng i bröstet” från utdrag (9) komprimerats till ”Han visste att man inte skulle sätta sig upp mot Herren” i utdrag (10). Det intressanta med den senast citerade meningen är, utifrån diskussionen om ”rinna till” på föregående sida, att återberättaren här valt att behålla ett abstrakt uttryck: *sätta sig upp (mot)*. Det används istället för ”[...] lät gäcka sig”, vilket kan antas vara mer främmande som uttryck än *sätta sig upp mot*. Det är dock ett abstrakt uttryck och dessutom ett idiom, vilket kan ställa till med problem för läsare som har svårt för bildligt språk eller har ett annat modersmål än svenska.

Den lättlästa texten i bilaga 2 avslutas med texten i utdrag (10). Utdraget från originaltexten avslutas med: ”Under tystnad fortsatte de att bärga sitt hö. Men ängsladan, som under goda höår var för liten, blev i år inte till hälften fylld.” och tillför alltså information som saknas i den återberättade lättlästa versionen. De två sista meningarna är, kan man argumentera, inte direkt avgörande för att texten ska skapa en logisk händelsekedja. De tillför dock en känsla och sätter en scen läsaren kan spela upp för sitt inre. Efter Karl Oskars utspel och Kristinas häftiga reaktion tas läsaren ut ur dramaturgin en stund: det blir som en vilopaus

som dels avslutar den beskrivna händelsen och dels tillåter läsaren att samla tankarna innan nästa del av berättelsen påbörjas.

4.2 Kapitel 4/Bröderna gör planer

Modell 2. Procentuella andelar materiella, mentala, relationella och verbala processer i utdrag från bilaga 3&4: Kapitel 4 (Moberg) och *Bröderna gör planer* (Davidsson).

Modellen ovan visar en lite annan bild än Modell 1 under *Karl Oskar och Kristina/En torr sommar*. Till skillnad från Modell 1 har inte de materiella och relationella processerna ökat på bekostnad av mentala (och delvis verbala) processer. Istället har de *minskat*. Skillnaden i storlek på textmassorna i jämförelse med de i bilaga 1&2 är förvisso stora – utdraget från den lättlästa versionen i bilaga 4 är enbart drygt två femtedelar så stort som utdraget från originalversionen – men procentuellt sett är det anmärkningsvärt att utdragen från bilaga 1-2 och 3-4 är så annorlunda. För att utröna vad som skett bör man således studera och jämföra texterna: vilka delar har tagits bort från den lättlästa versionen, och hur har det som finns kvar omarbetats?

Både originalversionen och den lättlästa versionen börjar med att berätta att Karl Oskar sitter uppe och väntar på sin bror, som rymt iväg då länsmannen kommit för att hämta tillbaka honom till hans husbonde, Aron på Nybacken. Det som i originaltexten ryms i ett stycke har i den lättlästa versionen delats upp i två, kraftigt nedkortade stycken. Nedan visas först utdraget från originaltexten, och därefter den lättlästa motsvarigheten. Processerna är understrukna.

- (11) Karl Oskar stannade uppe på kvällen och väntade på sin bror. Framemot midnatt knackade Robert på fönstret och blev insläppt. Han hade varit inne på granngårdens ägor och legat i ett av Jonas Petters ängshus hela kvällen. Det hade börjat frysa på om nätterna, och han huttrade och kröp ihop i sina kläder. Karl Oskar hade eld kvar i spisel, han satte på en gryta och värmde mjölk åt brodern.

(Moberg)

- (12) Karl Oskar stannade uppe på kvällen och väntade på sin bror. Vid midnatt knackade Robert på fönstret och blev insläppt.

Robert berättade att han legat gömd i grannens lada.

Han frös och huttrade.

Karl Oskar hade eld kvar i spisen.

Nu satte han på en gryta och värmde mjölk åt brodern.

(Davidsson)

I originaltexten utgör de materiella processerna i utdrag (11) 75% av den totala mängden processer medan 25% av materialet utgörs av relationella dito. I den lättlästa versionen utgör de materiella processerna i utdrag (12) knappt 67%, medan 25% utgörs av relationella och drygt 8% av verbala. Det är således intressant att en verbal process tillkommit i den lättlästa texten ("berättade"), vilket är intressant då det inte framkommer av utdrag (11) huruvida Karl Oskar var medveten om Roberts gömställe eller inte, medan tillkomsten av den verbala processen i utdrag (12) uttrycker att Karl Oskar inte visste var Robert befann sig. Faktum är att Karl Oskar i originalversionen endast *ser* när Robert springer iväg då han ser länsmannen, utan att veta var han tar vägen. Det antyder att Moberg inte lagt någon större vikt vid var Robert gömt sig – det nämns mest som kringinformation – men eftersom återberättaren valt att lyfta upp det till en verbal nivå blir det en upplyft detalj som ges vikt i den lättlästa versionen. Eftersom återberättaren också valt att delge information om Roberts mående ("Han frös och huttrade") blir detaljen dock viktig. Därför får det också ses som motiverat att behålla informationen om Roberts gömställe eftersom läsaren inte annars vet anledningen till att Robert fryser.

Nästa stycke som blir intressant att lyfta upp och studera är den del av utdraget då Robert bestämmer sig för att det är dags att berätta för Karl Oskar att han bestämt sig för att åka till Amerika. I originaltexten upptar Roberts tankar och uppbyggande av mod inför att berätta för brodern om sina planer drygt tre relativt långa stycken:

- (13) Ännu frysande efter timmarna i Jonas Petters kalla lada flyttade han sig närmare spiselhällen. Mittemot honom satt Karl Oskar och rörde med eldtången bland glöden. Bröderna hade sällan varit tillsammans i hemmet; medan Robert växte upp hade Karl Oskar varit borta och tjänat dräng. De hade varit märkligt främmande för varande – tills Robert i söndags kom hem med sin såriga rygg. Han hade varit en lat och försumlig dräng. Det var väl det medfödda

syndafördärvet i hans natur, som alltid hade gjort honom benägen för lättja och olydnad, tänkte han. Han hade efter Guds och människornas förordningar tilldelats aga, och han hade blivit en förrymd dräng, jagad av länsman. Men nu var han inte rädd för någonting i världen längre, för han hade en stor och stark bror. För denne bror behövde han inte hålla någonting i doldom. Nu när han satt här ensam med honom i natt i stugan var det rätta stunden: Nu skulle det fram, nu skulle det komma, nu skulle han säga det som han för länge sedan borde ha sagt honom, det som han ångrade att han inte sade redan i våras.

I sitt öra hörde han ekot av Arons hårda örfil, det ständiga susandet, det eviga sorlet, ljudet från vattnet, som täckte tre fjärdedelar av jordklotets yta, det stora havets bud till honom – Oceanens maning: Kom!

(Moberg)

I den lättlästa versionen utgör denna långa och känslomässigt starka del endast ett, och i jämförelse mycket kort, stycke:

- (14) Det var natt och de två bröderna satt tillsammans vid spisen och värmde sig.
Robert kände att det var rätta stunden att berätta för brodern om sina planer.
(Davidsson)

Läsaren fräntas alltså möjligheten att ta del av Roberts tankebanor innan han till slut tar steget och berättar sin hemlighet för Karl Oskar. Läsaren får inte heller ta del av kringinformationen som i originaltexten berättar att Robert och Karl Oskar faktiskt aldrig stått varandra särskilt nära: de har mest varit på olika platser under uppväxten. I den lättlästa versionen framgår inte deras främmandeskap på samma sätt, utan läsaren kan lätt tro att Robert bara är nervös för vad han ska säga utan att förstå att det ligger mycket bakom. Det är återigen ett exempel på när läsaren av den lättlästa versionen tvingas göra inferenser, eftersom det som följer efter att Robert berättat uttrycker Roberts nervositet:

- (15) Äntligen sa han det!
Robert drog efter andan.
Sedan väntade han på vad brodern skulle säga.
(Davidsson)

I utdrag (13) och (14) står också en stor del till de avvikande siffrorna i processtudien att finna. I originalutdraget (13) utgör de materiella processerna 46%, de mentala 10%, de relationella 39% och de verbala 5%. Motsvarande siffror för det lättlästa utdraget (14) är 37,5% materiella processer, 25% mentala, 25% relationella och 12,5% verbala. Att andelen

relationella processer är så stor i utdrag (13) jämfört med i utdrag (14) beror till största del på att återberättaren, som tidigare nämnt, plockat bort en stor del av Roberts tankar. I utdrag (13) syns också tre för Moberg frekvent använd stilfigur: medvetandeström, anafor och asyndes ("Nu skulle det fram, nu skulle det komma, nu skulle han säga [...]"). Jag återkommer till de tre stilfigurerna under rubriken *Litterär analys med närläsning och stilfigurer*.

Stilfigurerna medvetandeström, anafor och asyndes är dock relevanta även under rådande presentation då de rör upprepning av samma relationella process, nämligen *skulle*. Av de tretton förekomster av relationell process i utdrag (13) går tre åt till upprepning av en och samma process. De relationella processerna förekommer också i beskrivningarna av Robert i utdrag (13), som ju utelämnats i den lättlästa versionen (utdrag (14)): "Han hade varit en lat och [...]", "Det var väl det medfödda [...]", "De hade varit märkligt främmande [...]". Återberättaren har valt att plocka bort dessa delar från den återberättade lättlästa versionen, och således försvinner också en stor del av de relationella processerna. Totalt finns 30 relationella processer i utdraget från originaltexten (bilaga 3) – utdrag (13) innehåller 13, ungefär 43% av dessa. I utdrag (14) har de tidigare 13 relationella processerna omarbetats till två stycken, vilket utgör 33% av processerna i utdrag (14). Det är en minskning med tio procentenheter, enbart här. Resterande processer utgörs av 33% materiella och vardera ~16,5% mental och verbal process.

Att mängden processer skiljer sig kraftigt åt mellan de två utdragen är inte relevant procentuellt sett, och styrker också siffrorna i modell 2. Av de totalt 34 processerna i utdrag (13) utgör de relationella processerna ~38%, vilket också gäller för de materiella. De mentala processerna utgör 15% och de verbala runt 9%. I hela utdraget från originaltexten (bilaga 3) tar de relationella processerna endast upp 18% av utrymmet. Således blir det tydligt att de relationella processerna i utdrag (13) utgör en stor del av hela utdragets totala mängd relationella processer. Vi närstudie av vad som skett blir det då tydligt att det är härifrån en stor del av de relationella processerna fallit bort vid återberättandet till lättläst. De processer som i utdrag (13) har tagits bort har i den lättlästa versionen komprimerats till en mental process (se utdrag (14)): *kände*. Då antalet processer i utdrag (13) och (14) skiljer sig åt så pass mycket blir den procentuella andelen mentala processer i utdrag (14) så stor – trots att det är mycket information som ska rymmas i ett och samma ord. Som nämnt under utdrag (15) är det inte förrän återberättaren skriver "Äntligen sa han det! Robert drog efter andan." som läsaren får en inblick i att det varit svårt och nervöst för Robert att berätta för Karl Oskar om sina planer. Detta förtäljs också i originalversionen:

- (16) Han hade fått fram det, det var sagt, det var gjort. Han drog djupt efter andan; så väntade han.

(Moberg)

Meningarna i utdrag (16) fungerar som en sammanfattning av känslouttryckarna i utdrag (13), och får läsaren att återknyta till Roberts oro. Det skapar närhet mellan läsare och karaktär, och eftersom det är Roberts tankar vi får följa genom hela bilaga 3 torde sådana strategier vara viktiga. Detsamma sker även i den lättlästa versionen (bilaga 4), om än inte i lika stor utsträckning. Det blir dock tydligt även för läsaren av den lättlästa texten att kapitlet utgår från Robert och inte från Karl Oskar.

Efter det att Robert berättat sin hemlighet för Karl Oskar flyttas fokus till Karl Oskar under ett kort stycke. Perspektivskiftet förekommer både i originalversionen och den lättlästa versionen:

- (17) Ett par minuter förgick, och Karl Oskar hade ännu inte svarat. Han hade hört stora ord från sin bror, han hade hört femtonåringen tala som en fullvuxen karl, han hade hört honom säga, sturskt och djärvt och manfolksaktigt: Jag ämnar flytta över till Nordamerika. Men han svarade inte.

(Moberg)

- (18) Karl Oskar satt tyst.
Han hade hört stora ord från sin bror.
Han hade hört pojken tala som en vuxen karl.

(Davidsson)

Det är intressant att det i båda utdragen finns anaforer ("Han hade hört [...] x3), när det tidigare är något som plockats bort. Men även om draget har bevarats har det också reviderats. Istället för att, som tidigare, upprepats i en tydlig medvetandeström och dessutom med asyndes som metod för att skapa upplevelsen av ett snabbt tankeflöde, är det enbart anaforen som förts vidare till den lättlästa versionen.

I originalversionen blir det tydligt att Robert fortsätter att vara blyg inför Karl Oskar även efter att han berättat om sina planer:

- (19) Det förflöt flera minuter, och ännu yttrades ingenting mellan de båda bröderna. Den äldre teg, den yngre väntade att han skulle tala. Moraklockan i hörnet knäppte och knäppte, det smällde i glöden på spiselhällen. Och för Roberts öra susade och sorlade det stora vatten, som manade honom att komma och segla däröver.

Karl Oskars ansikte var belyst av skenet från elden. Den yngre brodern satt

tätt invispselmuren och glodde ner i glöden; han vågade inte se på sin äldre bror just nu.

(Moberg)

Det kommuniceras dock inte i den lättlästa versionen. Där infereras det istället att Robert, när han väl fått sagt det han ville, inte längre är nervös och blyg inför sin bror. Istället kommunicerar den lättlästa versionen vad som kan beskrivas som uttråkad otålighet:

(20) Det gick en stund.
Karl Oskar sa fortfarande ingenting.
Vad väntar han på? tänkte Robert.
Han visste nog vad brodern skulle säga:
att han var alldeles för ung,
att han inte hade vett i skallen.

Robert väntade och väntade.
Till slut sa han:
Du blev förvånad nu, Karl Oskar?
(Davidsson)

Då återberättaren valt att ta bort meningen ”han vågade inte se på sin äldre bror just nu” (utdrag (19)) har också betydelsen av det efterföljande ändrats. *Vågade* realiserar betydelser såsom rädsla, oro eller tvekan inför det förestående; i detta fall oro inför hur Karl Oskar ska reagera på Roberts yttrande. Eftersom läsaren av den lättlästa versionen inte heller får reda på *relationen* mellan Robert och Karl Oskar – se diskussion under utdrag (13) och (14) – kan hen inte heller förstå att det är en ojämn maktbalans. Det framgår förvisso att Karl Oskar är äldre än Robert, och på så sätt skapas en maktrelation med Karl Oskar som auktoritet, men det framgår inte hur nära de är varandra i utdrag (14). I utdrag (14) uttrycks dessutom att Robert och Karl Oskar tillsammans sitter vid spisen och värmer sig – som två jämlikar. Deras relation kanske i vanliga fall är jämlik, men i det här fallet är målet för mötet ett som tydligt visar på maktrelationen bröderna emellan. Karl Oskar är förvaltare av gården, och Robert vill ha ut sitt arv ur gården i förskott.

Som nämnt i diskussionen om utdrag (15) förmedlas inte Roberts nervositet förrän *efter* det att han berättat för Karl Oskar att han vill ha ut arvet ur gården för att kunna åka till Amerika. Men trots att det kommuniceras ser man, till exempel genom borttagandet av kringinformation, känslor etc. samt borttagandet av *vågade*, att det inte läggs lika mycket

tryck dels på Roberts oro och dels på Roberts och Karl Oskars vertikala maktrelation i den lättlästa versionen som i originalversionen. Det ställer krav på läsaren att göra inferenser. Det är anmärkningsvärt att återberättaren valt att plocka bort en så framträdande del av Mobergs författarskap, nämligen medvetandeströmmen. Användandet av den skapar, som redogörs för under rubriken *Litterär stilistik*, dels närhet till karaktären och en inblick i hans tankar och dels förtydligar den i många fall vad som sker både inom och mellan karaktärerna. Det senare är ett viktigt inslag i *Utvandrarna*, som ju inte enbart är en berättelse om en grupp människor som lämnar Sverige – det är också en berättelse om människorna bakom; om deras tankar, rädslor och den beslutsamhet som får dem att välja att lämna sitt land och sina hem.

4.3 Litterär analys med närläsning och stilfigurer

En stor del av Mobergs författarskap i *Utvandrarna* kännetecknas av förmedling av känslor och tankar i en så kallad medvetandeström (se avsnitt 3.4), men det förekommer också en stor mängd asyndeser och anaforer och inte sällan i kombination. De tjänar till att skapa ett snabbt flöde i texten och förstärker känslan av att tankarna sker både i realtid och att tankevaxlingarna är snabba. I den lättlästa versionen har textmassan kortats mycket och flera av de abstrakta liknelserna och den så kallade kringinformationerna har plockats bort för att berättelsen i så mångt och mycket ska kunna skalas ner till kärnberättelsen. På så vis har också en stor del av medvetandeströmmen plockats bort. Men då en stor del av Mobergs stilistik utgörs av just inre monologer som berättelsebärare vore det av litterärstilistiska skäl inte försvarbart att helt plocka bort detta element.

De tydligaste skillnaderna mellan källtext och måltext är att det i måltexten plockats bort en stor del av ursprungstexten, framförallt rörande känslor, tankar, associationer och miljöbeskrivningar. Det är alltså en tydlig indikation på att det som plockats bort i huvudsak är abstraktioner, det vill säga sådant som är öppet för tolkning och som inte självständigt för historien framåt. Det bör dock hållas i minnet att andelen mentala processer är större i den lättlästa versionen (bilaga 4) än i originalversionen (bilaga 3). Se diskussion under utdrag (15).

Den kraftiga minskningen av känslor- och tankeyttringar har påpekats flera gånger i uppsatsen. Nedanstående utdrag är ett tydligt exempel på det. Här introduceras läsaren för första gången för den fulla vidden av Kristinas tro. Karl Oskar bannar vädret – och Gud – för att skörden slår fel och kastar upp några få höstrån mot skyn för att demonstrera sin uppgivenhet. Dessförinnan inleds kapitlet med en relativt lång miljöbeskrivning för att sätta stämningen inför det Karl-Oskar och Kristina upplever (se bilaga 1):

- (21) Detta året, det 5,850:de sedan världens skapelse, blev försommaren den torraste på 31 år. Under juni månad föll inte en regndroppe. Det blåste alltid östan eller nordan, torra och kärva vindar, men aldrig västan, som var regnets vind. Solen glödde dag efter dag på molnlös himmel. Gräset i hagar och ängar blev hårt och strävt och prasslade under fötterna. Höstrågen stannade i växten, när den stod knähög. Betet tröt, och korna sinade.

Ängslåttern började innan juni månad ännu gått ut. Gräset var redan moget, och om det fick stå längre i denna torkan så skulle all musten gå ut. På kullar och backar lyste det brunrött, som djurblod, varslande om att djur måste dö för kniven, när fodret började tryta till vintern.

(Moberg)

I ovanstående citat är beskrivningarna av den torra, hårda sommaren målande och långa. Det blåser ständigt fel vind; solen gassar ständigt och gräs och hö blir brunrött som djurblod – som vore det ett varsel om djurens förestående död. Utdraget skapar en bild av det hårda leverne som drabbade Karl-Oskar och Kristina detta år och lägger i mångt och mycket grunden till det som till slut får Karl-Oskar att vända blicken västerut mot Nordamerika. Läsaren får genom liknelser och ordval ta del av de känslor som följer med en liknande sommar. I den lättlästa versionen ser det lite annorlunda ut:

- (22) Sommaren blev mycket torr.
Under juni månad föll inte en enda droppe regn.
Solen glödde dag efter dag på en molnfri himmel.
Gräset i hagar och på ängar blev hårt och strävt.
Rågen stannade i växten.
Betet tog slut, och korna slutade ge mjölk.

(Davidsson)

Det som bevarats är själva grundidén, det vill säga de delar av texten som är konkret och tydlig och inte kräver analys eller association för att förstås: regnet föll inte, utan solen glödde så att gräset blev hårt och strävt. Därför stannade rågen i växten, och då tog betet slut så att korna slutade ge mjölk. Det är en logisk och rak händelsekedja som är tydlig och konkret, men eftersom merparten av de målande dragen utelämnats (till exempel att marken färgats brunröd, som djurblod) försvinner också en del av möjligheterna till association, utan att handling eller innebörd för den sakens skull blir dold för läsaren. Att plocka bort de delar som inte är essentiella för att föra berättelsen framåt är, enligt redaktören på Lättläst förlag Andreas Palmaer, ett utmärkande drag hos de romaner som återberättas till lättläst och något man arbetar med för att det ger resultat. Återberättaren tar bort så mycket kringinformation

som möjligt utan att för den sakens skull inkräkta på händelseförlopp och, för klassiker, författarens stil. Moberg använder sig av såväl besjälning som liknelser för att väcka känslor hos läsaren, till exempel då han benämner västanvinden som *regnets vind* och beskriver hur musten *går ur* rågen om den får stå längre utan att skördas.

Det är två typer av text som tagits bort. Dels abstraktionerna, som marken som blivit som djurblood, och dels beskrivningar som till exempel hur gräset låter när någon går på det eller från vilken riktning vinden kommer från. Det framgår inte varför den typen av text tas bort, men det skulle kunna bero på just association. Associationer av typen *som djurblood* för per se inte berättelsen framåt och kan således anses utgöra kringinformation. En stor del av den kringinformation som plockats bort förutsätter att läsaren är kapabel göra inferenser under tiden hen läser. Bönder som levde under den tid då *Utvandrarna* utspelar sig var helt utelämnade till vädrets makter. Det fanns inga bevattningssystem, jordfräsar eller aggressiva gödningsmedel som kunde få växter att växa även under de mest ogynnsamma förhållanden.

4.4 Medvetandeström

Moberg använder sig mycket av en litterär teknik som kallas stream-of-consciousness (hädanefter *medvetandeström*) vilket innebär att karaktärens tankar delges i realtid och också, som namnet antyder, för vidare karaktärens tankar som i en ström (NE, 25 mars). Stilgreppet förekommer på flera ställen i *Utvandrarna* och används för att skapa närhet mellan läsare och karaktär. I exemplet ovan används det i stor utsträckning, och ofta i samband med *anafor*, som i till exempel ”**Nu** skulle det fram, **nu** skulle det komma, **nu** skulle han säga [...]” och ”[...] **det** ständiga susandet, **det** eviga sorlet [...], **det** stora havets bud till honom.”. Medvetandeström i kombination med användning av *anafor* skapar en känsla av intensiv rörelse och ett slags uppbyggande och uppsamlade av mod hos Robert, som nu ska delge sin bror sina innersta tankar.

Moberg använder tillägger ytterligare en dimension till medvetandeströmmen med hjälp av *asyndes*. Genom att enbart använda kommatecken för att åtskilja de grafiska meningarna skapas en känsla av att de dels tänks nästan simultant – eller i väldigt nära anslutning till varandra – och dels att det faktiskt är tankar som förmedlas direkt i texten. I Språkriktighetsboken fastslår Språknämnden att ”Det finns inget skäl att generellt bannlysa satsradning, den kan ofta vara ett effektivt stilmedel” (2005, s.334). I Olle Josephsons krönika *Satsradning* i Språktidningen (Josephson, 2009) påpekar Josephson att satsradning, eller *asyndes*, är vanligt i de texter som lämnar utrymme för egna tankar och reflektioner och att det skapar en intimitet mellan text, skribent och läsare. I kombination med Mobergs tendens

att använda sig av medvetandeström fungerar alltså asyndes ypperligt då det skapar en känsla av intimitet. Asyndes kan också användas för att skapa en viss rytm i texten, vilket torde vara fallet hos Moberg. Som nämnt skapas det ett intensivt flöde när satserna endast åtskils med ett kommatecken.

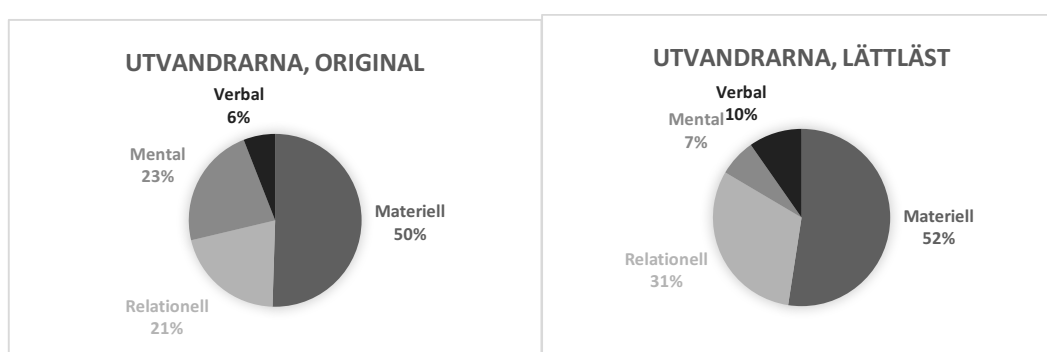
I den lättlästa versionen har såväl medvetandeström som anaforer till stor del tagits bort (se utdrag (18) och (20) för avvikelser), och de känslor som framkommer av originaltexten i utdrag (14) har komprimerats till ett neutralt *kände*. Det är också intressant att Roberts tankar och uppbyggande av mod i originalversionen står skrivet i futurum (se utdrag (13)) när det i den lättlästa versionen uttrycks med preteritum *kände* (se utdrag 14).

Nästan ingenting av den ursprungliga texten har bevarats i den omarbetade lättlästa versionen, förutom grundbetydelsen: Robert har bestämt sig för att berätta för sin bror, så det gör han. I originalversionen kopplas Roberts beslut att åka till Amerika tydligt samman med det sorl han har i örat sedan hans husbonde Aron slog honom ("Oceanens maning: Kom!" (bilaga 3)), men den kopplingen uteblir helt i den lättlästa versionen. I originalversionen är det snarast så att det är detta sorl, denna maning från oceanen, som slutligen får Robert att bestämma sig – både för att åka och för att berätta för sin bror. Det uttrycks som nämnt i en medvetandeström, vilken går förlorad i den lättlästa versionen där alla Roberts tankar tagits bort och ersatts av den mentala processen *kände*. Således har det abstrakta plockats bort för att lägga tydligt fokus på såväl grundbetydelsen som konkretisering av händelseförloppet. Här blir det tydligt att en text inte nödvändigtvis blir abstrakt för att andelen mentala processer är hög: beroende på typ – och vilken typ av text de komprimerat – kan de fungera som ett sätt att skifta fokus från det abstrakta. Det går i linje med Lundberg & Reichenberg (2008, 2009, s.19), som påpekar att personer med olika typer av neuropsykiatriska funktionsvariationer kan ha svårt att leva sig in i andra karaktärer. Att då utesluta långa känsloredogörelser och istället komprimera dem till en i grunden likvärdig process – i detta fall *kände* – avvärjer fokus från känslor och vänder det mot den logiska handlingen.

5 Diskussion

Vid återberättandet av *Utvandrarna* har flera steg tagits av återberättaren. Det mest påtagliga är att texten kraftigt reducerats och att man tillämpat frasanpassat radfall. Meningarna är inte lika långa – som mest upptar de två rader, som på grund av det frasanpassade radfallet är betydligt kortare än i originalversionen – och kapitlen är betydligt kortare och har fått nya namn som tydligare anknyter till innehållet i varje kapitel. Dessutom har sådan text som inte i originalversionen utgjort ett eget kapitel i den lättlästa versionen uppnått kapitelstatus, vilket framförallt blir tydligt i bilaga 3 och 4.

För att anpassa *Utvandrarna* till en läsare i behov av lättläst text har återberättaren, med undantag av åtgärderna nämnda i föregående stycke, också arbetat för att göra texten mer konkret. Sett till processerna är det tydligast i bilaga 1 och 2, vars omarbetsmönster rent procentuellt följer den kurva man kan förvänta sig hos en mer lättläst text:

De materiella och relationella processerna har ökat. Det innebär också att texten torde öka i konkretiseringsgrad då de materiella processerna uttrycker fysiska göromål som läsare av varierande kunskapsnivå förväntas känns till (Holmberg & Karlsson 2013:113), medan de relationella processerna är vanliga tillsammans med materiella processer i abstrakta texter (2013:113). De relationella processer som används i bilaga 2 är dock vanliga ord, framför allt *vara* och *blev*, vilka får tillskrivas hög konkretiseringsgrad eftersom de är så frekvent använda. De är också identifierande relationella processer, vilka uttrycker ett tillstånd. De används i bilaga 2 tillsammans med andra vanliga ord och uttryck: ”I fjol var det för blött.”, ”I år var det för torrt.” och ”[...] för att han inte var nöjd.”.

De mentala processerna har minskat mest, vilket också är en indikation på att texten gjorts mindre abstrakt. Materiella processer kan användas för att uttrycka känslor och tankar i skönlitterära texter (Holmberg & Karlsson 2013:88), men så är inte fallet i utdraget i bilaga 2. Istället har de mentala processerna plockats bort och inte ersatts för att höja textens

konkretiseringsgrad och bidra till den logiska händelsekedja som är så viktig för många i behov av lättlästa texter (Lundberg & Reichenberg 2008, 2009:8). Moberg som författare använder sig gärna av relationella och materiella processer, och även om de mentala processerna upptar nästan en fjärdedel av processerna i bilaga 1 står de materiella och relationella processerna för 71% av den totala mängden. Således torde utdraget redan från början visa på en låg grad av abstraktion, även om såväl relationella som materiella processer kan realiseras med abstrakt betydelse. Ofta uttrycker dock materiella processer – som utgör 50% av processerna i bilaga 1 – konkreta händelser och framförallt sådana som för handlingen framåt (Holmberg & Karlsson 2013:113). Även om relationella processer kan verka abstrakt (2013:113) kan de också, som ses i bilaga 1, vara så pass vanliga till sin form att de inte är uppenbart svåra. Ett sådant exempel är den relationella processen *var*, som är vanlig och också det mest förekommande verbet i bilaga 1³. Trots att det är en relationell process som kan anses abstrakt får det också anses vara ett vanligt verb som ofta uttrycker praktiska exempel, till exempel ”han var alldeles för ung” eller ”det var natt”. Just vanlighet och praktiska exempel är något Lundberg & Reichenberg menar är sådant som gör en text mer lättläst (2008, 2009:8).

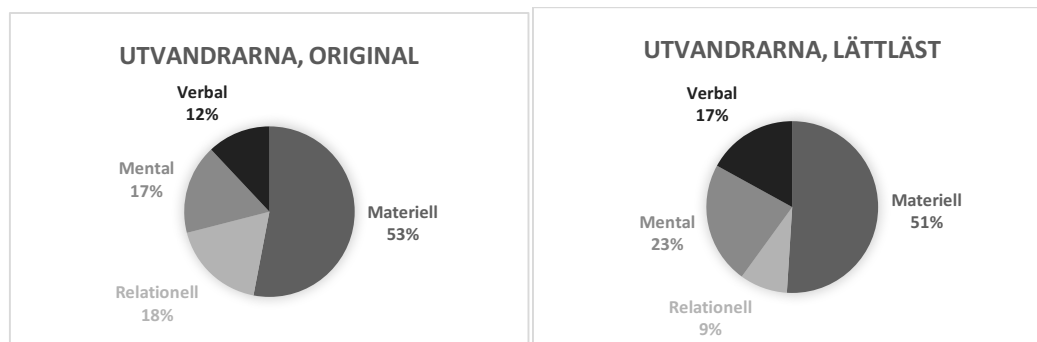
Merparten av den text som plockats bort är så kallad kringinformation, det vill säga sådan information som inte är nödvändig för att texten ska forma en logisk händelsekedja eller förstås. Det förekommer också flera omskrivningar av händelser som bidrar till att göra den lättlästa versionen mer konkret, och då ofta i kombination med att kringinformation tagits bort utan att processtypen förändrats. Ett sådant exempel diskuteras utifrån utdrag (1) och (2) under rubriken *Karl Oskar och Kristina/En torr sommar* i avsnitt 5.1.

Kringinformationen har dock plockats bort på flera ställen, inte minst gällande känslor, tankar och sinnesförmimmelser. I bilaga 4 har återberättaren valt att inte delge läsaren av den lättlästa texten de tankar och den oro Robert känner inför att anförtro sig till Karl Oskar. Det exemplet illustrerar väl hur en omarbetning med syftet att förenkla och tillgängliggöra också kan skapa problem för läsaren. Genom att inte explicit uttrycka Roberts oro – vare sig genom att förmedla hans tankar som i en medvetandeström eller genom att beskriva dem – kräver också den lättlästa texten att läsaren gör egna inferenser. Sådana val bidrar till att göra texten abstrakt, även om det inte sker på pappret (Lundberg & Reichenberg 2008, 2009:30). I den lättlästa versionen (se utdrag (14)) uttrycks inte Roberts oro, utan istället förmedlas känslan av

³ Totalt tio förekomster i bilaga 1.

att han där och då bestämmer sig för att berätta för Karl Oskar om sina planer. I originalversionen (utdrag (13)) har Robert redan bestämt sig för att berätta och ägnar istället tid åt att samla mod nog att göra det. Det hela förmedlas genom en medvetandeström där läsaren får följa Roberts tankar från det att han börjat känna sig trygg med Karl Oskar tills det att han slutligen berättat. Robert är i början av utdraget nedstämd och bannar sig själv för sitt ”medfödda syndafördärv” som gjort honom till en lat och försumlig dräng. I den lättlästa versionen fråntas läsaren allt detta, vilket ger en annan, mer neutral känsla åt texten i den lättlästa versionen.

I bilaga 3 och 4 finns också oväntade diskrepanser: de mentala processerna är långt större än förväntat:

Det kan tyckas oväntat, men i själva verket beror det till största del på vilka delar av texten återberättaren valt att plocka bort. Som tidigare nämnt har Roberts tankar komprimerats till en mental process: *kände*. I utdrag (13) finns 34 processer. Av dessa är 13, drygt en tredjedel, relationella processer. Av dem finns en (1) kvar i den lättlästa versionen.

Att så mycket av Roberts tankar plockats bort i den lättlästa versionen innebär också att det uppstår ett glapp i förmedlingen av händelseförloppet mellan originalversionen och den lättlästa versionen. I originalversionen får läsaren redan från början veta vad Robert tänker och att han känner oro och nervositet inför att berätta sin hemlighet för sin bror. I den lättlästa versionen förmedlas inte det förrän efter det att Robert väl berättat. Längre fram i stycket får läsaren av originalversionen också ta del av Roberts nervösa väntan på att Karl Oskar ska svara på Roberts önskan. Även här uttrycks Roberts osäkerhet och han är säker på att hans bror ska neka honom sitt arv eftersom han är så ung. Ja, han är faktiskt säker på att Karl Oskar ska skratta åt honom. I den lättlästa versionen, däremot, framställs det istället snarare som att Robert väntar uttråkad och otålig. Det beror på borttagandet av en enda mental process: *vågade*. Tillsammans med komprimeringen av Roberts tankar i utdrag (13) framkommer här

en tydlig bild av vad som kan ske med vad en text kommunicerar då den omarbetas till lättläst: i sökandet efter en lättare, mer tillgänglig text kan ändringarna också försvåra för läsaren. Om nu Robert var nervös inför att berätta för Karl Oskar (vilket ju framkommer först efter att Robert berättat i den lättlästa versionen) – varför upplevs han då uttråkad och otålig i väntan på vad Karl Oskar ska svara? Möjligen fungerar en sådan omskrivning för de personer som har svårt att leva sig in i andra människors känsloliv, men å andra sidan utgör de inte hela mottagargruppen.

Det är också ett problem vid återberättande till lättläst: vem är egentligen mottagaren? De nivåer LL satt upp säger egentligen ingenting om vem som är den tilltänkte läsaren och vad hen antas ha för svårigheter. Det ska såklart hållas i minnet att ingen person i behov av lättläst är den andre lik, varpå utformandet av nivåer försvåras ytterligare (Lundberg & Reichenberg 2008, 2009:26).

Medvetandeström utgör en stor och till synes viktig del av Mobergs författarskap. Det är genom asyndes i kombination med anaför som de mer lidelsefulla och intensiva delarna av medvetandeströmmen förmedlas: ”**Nu** skulle det fram, **nu** skulle det komma, **nu** skulle han säga [...]” (se utdrag (13)). Upprepandet av ordet *nu* förmedlar en känsla av ett uppbyggande; en stegrande beslutsamhet som till slut får Robert att våga bryta tystnaden bröderna emellan. Upprepande av ett ord behöver inte enbart förmedla ett uppbyggande: det kan också förmedla förvåning, som i utdrag (17): ”**Han** hade **hört** stora ord från sin bror, **han** hade **hört** femtonåringen tala som en fullvuxen karl, **han** hade **hört** honom säga [...]”. Här uttrycks inte intensitet och iver på samma sätt som i utdrag (13), men då på grund av ordval. *Fram*, *komma* och *säga* är samtliga förmedlade i presens och uttrycker således att ska ske, medan *hört* å sin sida uttrycks i pluskvamperfekt och således uttrycks som om det redan upplevts.

Ett av kraven på klassiker som återberättas till lättläst är att de i så stor mån som möjligt behålla den ursprungliga författarrösten, det vill säga de språkliga och stilistiska drag som är utmärkande för författaren (Palmaer, telefonintervju 2016-04-22). Det kravet har delvis uppfyllts. Handlingen följer samma mönster som den gör i *Utvandrarna* och inga viktiga scener har plockats bort, vilket innebär att de scener som för berättelsen framåt bibehållits. I mångt och mycket förmedlas också de yttranden och dialoger som förekommer i originalversionen, men det är också mycket som antingen fallit bort eller ändrat karaktär. Det händer också att de åtgärder som vidtagits för att göra texten mer lättillgänglig och lättläst i själva verket bidragit till att texten blir svårare, eftersom den ställer krav på läsarens förmåga att göra inferenser och egna tolkningar av det som sker (Lundberg & Reichenberg 2008, 2009:30). Mycket av Mobergs egen stil har också plockats bort, framförallt de så

kännetecknande medvetandeströmmarna som, om de inte plockats bort helt, har kortats ned kraftigt. Det är dock ett steg som förväntas tas vid återberättandet av en lättläst text eftersom den typen av författarstil kan ställa till med problem för en ovan läsare eller en person med problem att ta till sig stora mängder text. Medvetandeströmmar kan per se inte delas upp och läsas bitvis, framförallt inte med tanke på Mobergs sätt att kombinera medvetandeströmmar med såväl asyndes som anafor. Baserat på de två utdrag jag studerat har själva kärnberättelsen förts vidare: det som händer i originalversionen händer också i den lättlästa versionen. Det saknas dock en större mått av Mobergs röst och författarskap för att återberättelsen ska kunna anses ha uppfyllt de krav som ställs på en klassiker som återberättas. Jag tror att problemet framförallt ligger i det faktum att den tilltänkte läsaren är så pass odefinierad. Begreppet *lättläst* betyder inte att en text automatiskt passar alla människor med alla typer av funktionsvariationer, och förmodligen är ett tydligt fokus på nivåutredning det som behövs allra mest.

5.1 Framtida forskning

Min undersökning visar att texter som återberättas till lättläst inte nödvändigtvis blir lättare. Vissa typer av ändringar och konstruktioner kan i själva fallet leda till att den lättlästa texten ställer högre krav på läsaren i form av krav på inferenser och förväntade förkunskaper. Det innebär att även om texten ser ut att vara lättläst och följer de normer som satts upp av till exempel Lättläst förlag eller Lundberg & Reichenberg är den inte nödvändigtvis lätt att läsa.

Förutom en grundlig nivåutredning, som enligt Palmaer är på gång, behövs också ytterligare forskning på vad som gör en text inte bara lätt att läsa utan också lättare att förstå. Den typen av forskning torde ligga nära begreppet lättläst eftersom det inte enbart är en fråga om att göra texten lättare att avkoda utan också om att ta till sig och förstå innebörden av det som står. Som Lundberg & Reichenberg nämner (2008, 2009:30) är det inte så enkelt att en grupp med till exempel ADHD alla har samma svårigheter. En del har kanske ytterligare diagnos – till exempel dyslexi – varpå det inte enbart är koncentration utan också avkodning som försvårar läsningen för personen.

Vad gäller skönlitterära texter är det också viktigt att begrunda huruvida läsning och avkodning av texter är det som bör ligga i fokus. Kanske finns det andra vägar? MTM förmedlar talböcker, och Lättläst förlag säljer flera av sina utgivningar både i tryckt form och som ljudböcker. Det viktiga – framförallt när det gäller lättläst skönlitteratur med en icke-lättläst förlaga – är att verkets budskap och, beroende på typ av bok, författarens röst förs

vidare. Det är framförallt viktigt när det gäller klassiska verk, vilka inte enbart är böcker med text för underhållning utan också bär ett viktigt kulturellt arv som har påverkat och påverkar människor än idag. Ett sådant kulturellt arv bör vara tillgängligt för alla som önskar ta del av det, och att begränsa tillgängligheten genom att främst förmedla det i tryckt form exkluderar en stor del av den möjliga publiken.

Genom att fokusera forskningen mot vad som är svårt och vad som är lätt, både textuellt och innehållsmässigt, och genom att samarbeta över ämnesgränserna finns det stort utrymme för förbättring och tillgängliggörande av skriftligt material som skönlitteratur. 13% av Sveriges befolkning bedöms vara i behov av lättlästa texter, men begreppet behöver både breddas och snävas av. Nivåindelning är ett stort steg i rätt riktning eftersom det för med sig forskning och utredning, men även innehållet i böckerna bör beaktas vid en sådan indelning. Det är möjligt att inte alla böcker kan återberättas till lättläst utan att en alltför stor del av materialet försvinner, både till omfång och innehåll. Då måste forskare, förlag och läsare hitta nya vägar. Kanske är ett ämnesöverskridande arbete rätt väg att gå?

Källförteckning

Tryckta källor

- Holmberg, Per & Karlsson, Anna-Malin (2013). *Grammatik med betydelse: En introduktion till funktionell grammatik*. Hallgren & Fallgren.
- Horne Kjaeldgaard, L. Møller, Lis. Ringgaard, D. Munk Rösing, L. Simonsen, P och Rosendahl Thomsen, M (red.) (2012). *Litteratur: Introduktion till teori och analys*. Studentlitteratur. 112, 57-58 och 450-451.
- Lundberg, Ingvar & Reichenberg, Monica (2008, 2009) *Vad är lättläst?*
- Moberg, Vilhelm (1949, 2015). *Utvandrarna*. Albert Bonniers förlag. 96-98 och 146-150.
- Moberg, Vilhelm och Davidsson, Cecilia (2015). *Utvandrarna*. LL-förlaget. 53-54 och 78-81.
- Nørgaard, Nina (2003). *Systemic Functional Linguistics and Literary Analysis: A Hallidayan Approach to Joyce. A Joycean Approach to Halliday*. University Press of Southern Denmark.
- Svenska språknämnden (2005). *Språkriktighetsboken*. Norstedts Akademiska Förlag.

Internetkällor

- Josephson, Olle. 2009. *Satsradning*. <http://spraktidningen.se/artiklar/2009/02/satsradning> 22 maj 2016
- Nationalencyklopedin. *Medvetandeström*.
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/stream-of-consciousness> 25 maj 2016
- Lättläst förlag <http://lattelast.se/ll-forlaget> 25 maj 2016
- Lättläst förlag, *Vanliga frågor om lättläst* <http://lattelast.se/om-lattelast/vanliga-fragor-om-lattelast#Vem%20behöver> 20 april 2016
- <http://lattelast.se/ll-forlaget/vad-ar-lattlasta-bocker> 25 maj 2016
- <http://attention-riks.se/npf/om-npf/> 20 maj 2016
- Delahoyde, Michael. 2011. *New Criticism*. Washington State University.
<http://public.wsu.edu/~delahoyd/new.crit.html> 4 juni 2016

Muntliga källor

- Palmaer, Andreas. Redaktör på Lättläst förlag. Telefonintervju 2016-04-22.

Bilaga (1)

KARL OSKAR OCH KRISTINA

Detta året, det 5,850:de sedan världens skapelse, blev försommaren den torraste på 31 år.

Under juni månad föll inte en regndroppe. Det blåste alltid östan eller nordan, torra och kärva vindar, men aldrig västan, som var regnets vind. Solen glödde dag efter dag på molnlös himmel. Gräset i hagar och ängar blev hårt och strävt och prasslade under fötterna. Höstrågen stannade i växten, när den stod knähög. Betet tröt, och korna sinade.

Ängslåttern började innan juni månad ännu gått ut. Gräset var redan moget, och om det fick stå längre i denna torkan så skulle all musten gå ur. På kullar och backar lyste det brunrött som djurblod, varslade om att djur måste dö för kniven, när fodret började tryta till vintern.

Karl Oskar och Kristina bärgade det ynkliga lilla hö, som vuxit i deras äng. Stråna var så korta och spinkiga, att de knappt följde med på räfsan. Karl Oskar sade: De skulle ha kunnat räkna dem.

Han gick och räfsade, missbelåten och bitter: I fjol var det våtår, och höet ruttnade i bredorna eller flöt bort med vattenfloden. I år var det torrväder, och höet brändes ner. Vilket var bäst för en bonde, vilket skulle han föredraga?

I år kom det ingen annan blöta i Karl Oskars åkrar än hans egen svett. Herrens väderlek var antingen för våt eller för torr. Vad hjälpte det då att kröka rygg och släpa och sträva? Herrens väderlek gjorde allting om intet för honom, lät all hans möda förspillas.

- Allt ä Herrans väderleks skull!

Kristina stannade sin räfsa och såg allvarsamt på honom:

- Missbruka int', Kal Oska!
- Men ä detta hö eller katthår? Ä dä vårt arbete?

Och harmen rann kraftigt till i Karl Oskar. Han tog en liten hösud på sin räfsa och slungade den högt i vädret, i det han ropade uppåt:

- Har du taet dä annra höet, så kan du ta detta också! Kristina skrek till, förärad: Han Hade ropat till himmelens och jordens herre.

Hustruns ögon följde hösudden som om hon trott att den skulle sväva ända upp till skyarna. Men stråna kom inte högt över jorden, de skildes från varandra av vinden och spridda över ängen föll de sakta ned på marken igen. Ingen däruppe i himlen ville ta emot höet.

- Kal Oska! Du smädade Gud!

Kristina stod vit i kinderna och med händerna hårt knutna om räfsans skaft. Hennes make kastade deras hö tillbaka till Honom i höjden, därför att han inte var nöjd. Vad tog han sig till? hur tordes han? Fruktade han inte längre sin Skapare? Han visste väl att Gud aldrig lät gäcka sig? Och hon såg förskrämd uppåt mot himlen som om hon väntat att den djärve och förmätne genast skulle få sitt straff.

- Gud röste dej! Gud röste dej för dä du gjorde!

Karl Oskar svarade inte. Tyst började han räfsa ihop en ny höbreda. Han hade nog fått lära sig Guds bud och visste att Herren inte lät gäcka sig, och han kände ett litet styng i bröstet. Han hade överilat sig, det där med hösudden kunde han ha varit ogjort, de där orden kunde ha varit osagda.

Bibelns klara ord löd, att människorna på jorden skulle äta sitt bröd i sitt anletes svett, och han begärde inte bättre än att få göra det. Men när han släppte till svetten, så ville han också i gengäld ha brödet; han kunde inte tycka att det var för mycket begärt att det skulle ske honom efter Guds egna ord.

Under tystnad fortsatte de att bärga sitt hö. Men ängsladan, som under goda höår var för liten, blev i år inte till hälften fylld.

(Bilaga 2)

EN TORR SOMMAR

Sommaren blev mycket torr.
Under juni månad föll inte en enda droppe regn.
Solen glödde dag efter dag på en molnfri himmel.
Gräset i hagar och på ängar blev hårt och strävt.
Rågen stannade i växten.
Betet tog slut, och korna slutade ge mjölk.

Karl Oskar och Kristina bärgade höet
som vuxit på deras äng.
Stråna var så korta och tunna
att de knappt gick att räfsa ihop.

Karl Oskar sa till Kristina:

- Ä detta hö eller katthår? Ä dä värt vårt arbete?

Han var besviken och bitter.
I fjol var det för blött. Då ruttnade höet.
I år var det för torrt, och höet brändes ner av solen.
Herrens väder var antingen för vått eller för torrt.

Karl Oskar tog litet hö på sin räfsa
och kastade upp det i luften.
Han vände ansiktet mot himlen och ropade:
- Har du tatt dä andra höet, så kan du ta detta också!

Kristina skrek till, förfärad.
- Kal Oska! Må Gud förlåta dej!

Kristina var vit om kinderna.
Hon höll hårt i räfsans skaft.
Hennes make kastade deras hö tillbaka till Gud i höjden,
för att han inte var nöjd.
Vad tog han sig till? Hur vågade han?

Karl Oskar var tyst. Han fortsatte att räfsa.
Han visste att man inte skulle sätta sig upp mot Herren.
Han borde inte ha kastat upp höet på det där viset,
och han borde inte ha sagt de där orden.

I Bibeln stod att människorna måste arbeta hårt
för att få äta sitt bröd.
Karl Oskar arbetade och svettades gärna,
bara han fick bröd att äta.
Men nu fick han ingenting.

(Bilaga 3)

KAPITEL 4 (s.146-150)

Karl Oskar stannade uppe på kvällen och väntade på sin bror. Frammot midnatt knackade Robert på fönstret och blev insläppt. Han hade varit inne på granngårdens ägor och legat i ett av Jonas Petters ängshus hela kvällen. Det hade börjat frysa på om nätterna, och han huttrade och kröp ihop i sina kläder. Karl Oskar hade eld kvar i spiseln, han satte på en gryta och värmde mjölk åt brodern.

Han sade: Vad länsmannen hade sagt måste tydas så, att Robert inte behövde vara rädd att bli återförd till Nybacken, om han höll sig utanför hans distrikt. Han kunde därför inte stanna här hemma längre. Nu hade Kristina sagt att han en tid kunde vistas hos hennes föräldrar i Duvemåla. Algutsboda socken låg utanför Lönnegrens distrikt. Där kunde han vara trygg tills det yppade sig någon annan utväg för honom. Kristinas föräldrar behövde en dräng, och de var båda beskedliga människor, som skulle bemöta honom väl, inte bara för släktskapets skull. Varken alla eller hälften av bönderna hanterade sina drängar så illa som Aron på Nybacken.

Robert ville lyda brodern och svägerskan; imorgon bittida skulle han bege sig till Duvemåla.

Ännu frydande efter timmarna i Jonas Petters kalla lada flyttade han sig närmare spiselhällen. Mittemot honom satt Karl Oskar och rörde med eldtången bland glöden. Bröderna hade sällan varit tillsammans i hemmet; medan Robert växte upp hade Karl Oskar varit borta och tjänat dräng. De hade varit märkligt främmande för varande – tills Robert i söndags kom hem med sin såriga rygg.

Han hade varit en lat och försumlig dräng. Det var väl det medfödda syndafördärvet i hans natur, som alltid hade gjort honom benägen för lättja och olydnad, tänkte han. Han hade efter Guds och människornas förordningar tilldelats aga, och han hade blivit en förrymd dräng, jagad av länsman. Men nu var han inte rädd för någonting i världen längre, för han hade en stor och stark bror. För denne bror behövde han inte hålla någonting i doldom. Nu när han satt här ensam med honom i natt i stugan var det rätta stunden: Nu skulle det fram, nu skulle det komma, nu skulle han säga det som han för länge sedan borde ha sagt honom, det som han ångrade att han inte sade redan i våras.

I sitt öra hörde han ekot av Arons hårda örfil, det ständiga susandet, det eviga sorlek, ljudet från vattnet, som täckte tre fjärdedelar av jordklotets yta, det stora havets bud till honom – Oceanens maning: *Kom!*

Det var mörkt i stugan, endast en rundel kring själva spiseln upplystes av den fladdrande elden. Nu skulle det sägas, nu när de satt här tillsammans som förtroliga bröder. Robert tittade inte åt brodern till, när han började:

- Du ä snäll ve mej, Kal Oska. Nu vill jag be dej om nåenting.
- Jaa? Kan jag ge dej'at så.
- Jag ville ha ut min arvslott ur gårn. För jag ämnar mej te Nordamerika.

Han hade fått fram det, det var sagt, det var gjort. Han drog djupt efter andan; så väntade han.

Ett par minuter förgick, och Karl Oskar hade ännu inte svarat. Han hade hört stora ord från sin bror, han hade hört femtonåringen tala som en fullvuxen karl, han hade hört honom säga, sturskt och djärvt och manfolksaktigt: Jag ämnar flytta över till Nordamerika. Men han svarade inte.

Det förflöt flera minuter, och ännu yttrades ingenting mellan de båda bröderna. Den äldre teg, den yngre väntade att han skulle tala. Morakockan i hörnet knäppte och knäppte, det smällde i glöden på spiselhällen. Och för Roberts öra susade och sorlade det stora vatten, som manade honom att komma och segla däröver.

Karl Oskars ansikte var belyst av skenet från elden. Den yngre brodern satt tätt invid spiselmuren och glodde ner i glöden; han vågade inte se på sin äldre bror just nu.

Vad väntade han på? han visste på förhand vad han skulle få höra. Med sitt andra, friska öra skulle han då höra sin äldre bror tala om barnsliga griller och påfund av en femtonåring: Vad har du nu fått för dig, Robert? Du vet väl, min lille bror, att du inte får hantera din egendom själv förrän du blivit myndig och fyllt tjuugoett år? Och du tror att en pojke som du kan fara ensam till andra änden av världen? Det fattas mycket i ditt vett ännu. Du får nog stanna hemma och äta opp många brödkakor, innan du kan komma ut ur riket. Du behöver mogna i dina begrepp, min lille bror. Din store bror vet mera om världen än du – och hör nu vad han säger, denne din äldre, klokare bror!

Men det sällsamma var, att Robert inte kunde höra brodern säga någonting alls. Karl Oskar satt där med eldtången i handen och båda armbågarna stödda mot låren och petade i glöde, och han teg ännu. Robert vågade inte se åt hans ansikte. Hade hans tunga blivit alldeles förlamad av överraskning, när han hörde sin bror säga: Jag ämnar mej till Nordamerika?

Robert började på nytt igen:

- Du ble häpen nu, Kal Oska ...?
- Jaa ...
- Kan begripa't ...
- Allri förr i mina dar har jag blivit så häpen.

Nu lyfte Karl Oskar sitt huvud och såg på sin bror med ett brett leende:

- För allri i världen kunne jag gissa, att du geck mä samma tankar som jag själv!
- Du själv ...? Kal Oska ...!
- Di tankarna har varit mina egna på sista tiden. Men jag har inget yppat för näen annan än Kristina.

Vad var detta som Roberts friska öra hörde i natt? Var inte Karl Oskars ord en hörselvilla, alldeles som i havsstormen i det andra örat – det sjuka?

Hade två bröder någonsin förr så förundrat varandra som Karl Oskar och Robert gjorde denna natt, när de satt samman vid spiseln's slocknade eld? När hade två bröder någonsin förr så med ens hittat varandra i ett stort, för livet avgörande beslut som de båda nu gjorde – innan eldglöden på hällen ännu hunnit svartna?

Karl Oskar sade: Inte skulle Robert behöva utflytta ensam. Han skulle nog få sällskap av sin bror och svägerska och deras barn, han skulle få följa med dem alla, som var unga i gården.

Det susade dovt och hårt för Roberts vänstra öra ikväll, starkare än det brukade. Nu kunde han svara jakande på det bud och den maning, som han hörde i det sjuka örats ljud: Jag kommer. Han hade kommit igenom den första grinden på vägen till Amerika.

(Bilaga 4)

BRÖDERNA GÖR PLANER

Karl Oskar stannade uppe på kvällen
och väntade på sin bror.
Vid midnatt knackade Robert på fönstret
och blev insläppt.

Robert berättade att han legat gömd i grannens lada.
Han frös och huttrade.
Karl Oskar hade eld kvar i spisen.
Nu satte han på en gryta och värmde mjölk åt brodern.

- Du kan inte stanna här längre, sa Karl Oskar.

Han berättade att Kristinas föräldrar behövde en dräng.
Robert kunde bo hos dem ett tag.
Duvemåla låg i en annan socken.
Där kunde länsmannen inte leta.

Robert ville lyda sin bror.
Nästa dag skulle han gå till Duvemåla.

Det var natt och de två bröderna satt tillsammans
vid spisen och värmde sig.

Robert kände att det var rätta stunden
att berätta för brodern om sina planer.

- Du ä snäll mot mej, Kal Oska.

Nu vill jag be dej om nåenting.

- Ja, bara jag kan dä så, sa Karl Oskar.

- Jag vill ha ut mitt arv ur gårn.
För jag tänker fara te Amerika.

Äntligen sa han det!
Robert drog efter andan.
Sedan väntade han på vad brodern skulle svara.

Karl Oskar satt tyst.
Han hade hört stora ord från sin bror.
Han hade hört pojken tala som en vuxen karl.

Det gick en stund.
Karl Oskar sa fortfarande ingenting.
Vad väntar han på? tänkte Robert.
Han visste nog vad brodern skulle säga:

att han var alldeles för ung,
att han inte hade vett i skallen.

Robert väntade och väntade.

Till slut sa han:

- Du blev förvånad nu, Kal Oska?

- Jaa ...

- Dä förstår jag.

- Allri förr i mina dar har jag blivit så förvånad.

Karl Oskar lyfte sitt huvud och såg på sin bror.

Han log brett.

- Allri kunde jag gissa att du gick
mä samma tankar som jag!

- Som du?

- Jag har tänkt möcke på Amerika.
Men jag har bara pratat mä Kristina om dä,
ingen annan.

Vad var det Roberts friska öra hörde?

Var det inbillning?

Karl Oskar sa:

- Inte ska du flytta härifrån ensam.
Du ska nog få sällskap av mej och Kristina och våra barn.

Det susade hårt i Roberts öra den kvällen,
starkare än det brukade.

Nu kunde han svara ljudet:

Jag kommer, jag är på väg.